

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та методики початкової освіти**

**Формування самооцінки молодших
школярів у процесі спільної проєктно-
технологічної діяльності**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 613 групи
Кобеля Маріана Долівна

Керівник:

кандидат педагогічних наук,
доцент **Маковійчук О.В.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 4 від 12 листопада 2024р
Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.*

АНОТАЦІЯ

Кобеля М. Д. Формування самооцінки молодших школярів у процесі спільної проєктно-технологічної діяльності. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» зі спеціальності 013 Початкова освіта. Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2024. 96с.

У кваліфікаційній роботі розглянуто поняття «самооцінка молодших школярів»; описано специфіку формування самооцінки у дітей молодшого шкільного віку; визначено можливості спільної проєктно-технологічної діяльності у формуванні самооцінки молодших школярів; здійснено констатувальне дослідження та за його результатами засвідчено недостатній рівень сформованості самооцінки молодших школярів; з урахуванням одержаних результатів констатувального дослідження обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування самооцінки молодших школярів у процесі спільної проєктно-технологічної діяльності.

Ключові слова: самооцінка, молодший шкільний вік, компоненти самооцінки, організаційно-педагогічні умови формування самооцінки, спільна проєктно-технологічна діяльність.

ADSTRACT

Kobelya M. D. Formation of self-esteem of junior high school students in the process of joint project-technological activity. – Manuscript. Qualification work for obtaining the Master degree in specialty of 013 Primary Education. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2024. 96 p.

In the qualification work, the concept of "self-esteem of younger schoolchildren; the specifics of the formation of self-esteem in children of primary school age are described; the possibilities of joint project-technological activity in the formation of self-esteem of younger schoolchildren are determined; an ascertaining study was carried out and according to its results, the insufficient level of formation of self-esteem of younger schoolchildren was confirmed; taking into account the results of the ascertainment study, the organizational and pedagogical conditions for the formation of self-esteem of younger schoolchildren in the process of joint project-technological activity are substantiated.

Key words: self-esteem, lower school age, components of self-esteem, organizational and pedagogical conditions for the formation of self-esteem, joint project and technological activity.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ М.Д. Кобеля

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ СПІЛЬНОЇ ПРОЄКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	9
1.1. Сутнісна характеристика поняття «самооцінка молодших школярів» в психолого-педагогічній науці	9
1.2. Специфіка формування самооцінки у дітей молодшого шкільного віку	20
1.3. Спільна проєктно-технологічна діяльність та її роль у формуванні самооцінки молодших школярів	30
Висновки до розділу 1	39
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ СПІЛЬНОЇ ПРОЄКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	41
2.1. Діагностика рівнів сформованості самооцінки молодших школярів	41
2.2. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування самооцінки молодших школярів у процесі спільної проєктно-технологічної діяльності	55
<i>2.2.1. Соціально-корисна спрямованість і мотиви спільної проєктно-технологічної діяльності</i>	56
<i>2.2.2. Створення вчителем можливостей колективного аналізу, оцінки й презентації результатів спільної проєктно-технологічної діяльності</i>	67
<i>2.2.3. Підтримка сприятливого психологічного комфорту та позитивного емоційного стану молодших школярів у процесі спільної проєктно-технологічної діяльності</i>	71
Висновки до розділу 2	76
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	91

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Для того, щоб відповідати сучасним

змінам та технологічному прогресу, Нова українська школа має готувати таких людей, які будуть вміти мислити творчо, брати на себе відповідальність та ініціативу, приймати цікаві рішення та завжди будуть готові до тих нововведень, які будуть внесені.

Головне завдання Нової української школи – розвиток особистості дитини молодшого шкільного віку, її самостійної активності, становлення як суб'єкта діяльності, максимальна реалізація її творчого потенціалу задля сприяння всебічному і гармонійному особистісному розвитку, інтелектуальному росту, формуванню психічних процесів (Махлай Т., 2022).

Підготовка школярів до життя у демократичному суспільстві шляхом запровадження методів викладання навчальних дисциплін, які стимулюють незалежність думки, судження, спонукають до відповідної компетентної діяльності – пріоритетна освітня мета. Це привело до розвитку багатьох методів навчання, які сприяють всебічному розвитку учнів, диференціації та індивідуалізації навчання, оптимізації навчання та організації проблемного навчання (Михайлишин Р., 2016).

Проектно-технологічна діяльність – це діяльність, що дозволяє кожному школяреві проявити себе, розвивати творчу діяльність та навички, які допомагають школярам показати свої пошуково-дослідницькі здібності та бути корисним групі, в якій буде працювати. Цей метод вважається одним з найперспективніших методів навчання, тому що працюючи над проектом, в школярів підвищується самооцінка та виникає інтерес до навчання.

Проектно-технологічна діяльність складається з елементів, які розкривають послідовність виконання: підготовчий (організаційний), конструкторський, технологічний та заключний етапи. Усі ці етапи мають свої стадії виконання, остання з яких – самооцінка. Кожен учень самостійно робить висновки і оцінює свою роботу.

Для того, щоб особистість повноцінно розвивалась, потрібна базова підготовка, яку краще розпочинати з початкових класів. Сучасні учні початкових класів повинні вміло користуватися сучасними технологіями, вміти висловлювати

свою думку, самостійно приймати зважені рішення, творчо підходити до розв'язання та вирішення різних ситуацій.

Сучасна початкова школа, відповідно Державного стандарту, базується на особистісно-зорієнтовану і розвиваючу ідеї. Зміст навчання сучасної початкової школи направлений на тому, щоб кожен з учнів оволодів безцінним досвідом в різних видах навчальної та пізнавальної діяльностей. Головна мета освіти – пізнавальний розвиток учнів, уміння вчитися, саморозвиватися та об'єктивно оцінювати власні знання та можливості. Тобто визначати свій рівень самооцінки.

Запровадження елементів проектно-технологічної діяльності є однією з впроваджених інновацій. Це зумовлює активному розвитку дослідницьких, творчих здібностей та розвитку самооцінки в молодших школярів. Адже під час традиційних уроків учні звикають до стороннього керівництва і часто проявляють пасивність. Натомість учні, які навчаються за програмою, що ґрунтується на засадах проектно-технологічної діяльності, проявляють активність, уміють прийняти самостійне рішення.

Як зазначає С.Д. Максименко: «Діючи, дитина здатна: спостерігати за своєю дією, контролювати її зсередини себе, обертати її продукт у власну сутність – систему умінь. Мислячи ми діємо, діючи – мислимо» (Максименко С., 2007).

Тому проектно-технологічна діяльність є важливим фактором розвитку пам'яті, творчості, мислення, уваги та самооцінки. Головною метою розроблення проєктів – сприяти розвитку творчості і формувати творчо-інтелектуальні знання та вміння.

Стан дослідження проблеми. Вітчизняна наука охоплює багатий досвід вивчення питання про розвиток самооцінки в учнів початкових класів. Вивченню питання формування самооцінки присвячені багато праць зарубіжних (Фройд.З, Роджерс К.,Бернс Р.) та вітчизняних дослідників (Барна О., Дячук П., Ковалишин І., Онопрієнко О., Савченко О. та ін.).

У працях багатьох дослідників ми знаходимо трактування поняття «самооцінка» як щось особисте, як показник рівня задоволення собою і як

результат самопізнання.

Вивчений теоретичний матеріал показує, що не всі напрацьовані філософські, психологічні та педагогічні ідеї знайшли своє місце в дослідженнях науковців. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях проаналізовано закономірності формування різних психічних функцій під час спільної навчальної діяльності і, як наслідок, яким чином формується особистісні позиції учнів і як це впливає на їхнє відношення до навчання.

Важливі аспекти розвитку самооцінки особистості під час спільної проектно-технологічної діяльності частково подано у роботах Н. Гавриш, І. Кіндрат, Т. Мачачі, Н. Котелянець, В. Жлудько, Н. Токаренко, В. Тиценка та ін.

Одночасно з тим, формування самооцінки молодших школярів у процесі спільної проектно-технологічної діяльності комплексно не висвітлено, що й зумовило вибір теми кваліфікаційного дослідження: *«Формування самооцінки молодших школярів у процесі спільної проектно-технологічної діяльності»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в рамках наукової теми кафедри: «Теоретико-методологічні засади розвитку педагогічної освіти та професійної підготовки фахівців у контексті євроінтеграційних-процесів».

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування самооцінки молодших школярів у процесі спільної проектно-технологічної діяльності.

Завдання дослідження:

- здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з метою розкриття поняття «самооцінки молодших школярів», її структури та функцій;
- розкрити специфіку формування самооцінки дітей молодшого шкільного віку та з'ясувати роль спільної проектно-технологічної діяльності у процесі;
- здійснити констатувальне дослідження рівнів сформованості самооцінки учнів початкових класів;

- обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування самооцінки молодших школярів у процесі спільної проектно-технологічної діяльності.

Об'єкт дослідження – процес формування самооцінки молодших школярів у процесі спільної проектно-технологічної діяльності.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування самооцінки молодших школярів у процесі спільної проектно-технологічної діяльності.

Для досягнення мети дослідження було використано такі **методи дослідження**:

- теоретичні: аналіз психолого-педагогічної літератури; систематизація і узагальнення наукових даних; конкретизація сутності понять;
- емпіричні: констатувальний експеримент, анкетування, педагогічне спостереження, якісний і кількісний аналіз даних.

Теоретичне значення результатів дослідження вмотивовується тим, що: з'ясовано особливості формування самооцінки дітей молодшого шкільного віку; розширено розуміння процесу формування самооцінки молодших школярів засобами спільної проектно-технологічної діяльності, визначено ефективні організаційно-педагогічні умови організації спільної проектно-технологічної діяльності з метою формування самооцінки молодших школярів, які можуть позитивно вплинути на якість технологічної освіти молодших школярів.

Практичне значення результатів дослідження визначається тим, що опис значимості та перспектив використання спільної проектно-технологічної діяльності для розвитку самооцінки молодших школярів можуть бути використані педагогами під час проведення уроків дизайну і технологій; у процесі розробки навчальних програм та методичних рекомендацій для педпрацівників задля покращення якості освіти.

Апробація результатів та публікації. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи доповідалися й обговорювалися на щорічній студентській конференції Чернівецького національного

університету імені Юрія Федьковича (29 квітня 2024 р.).

Публікації. За результатами кваліфікаційної роботи опубліковано 1 тези в матеріалах студентської конференції.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи 96 сторінок (із них основного тексту – 81 сторінка).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ СПІЛЬНОЇ ПРОЄКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Сутнісна характеристика поняття «самооцінка молодших школярів» в психолого-педагогічній науці

Аналіз змісту робіт давніх мислителів та філософів про поняття «самооцінка» в більшості випадків є схожим. У більшості досліджень самооцінка представлена як ядро свідомого «Я», з яким ідентифікує себе особистість, те, як людина ставиться до світу, до людей, що його оточують та до себе.

Давні мислителі та філософи цікавились внутрішнім світом особистості та поняттям «самооцінка». Так, у працях І. Беха, І. Кона та ін. знаходимо пояснення поняття «самооцінка» як систему уявлень людини про себе. Учені також зазначають, що перед тим, як людина оцінює себе, вона базується на тому, як її оцінюють інші.

На відміну від філософських роздумів, психологічна та педагогічна науки розкривають умови та способи формування самооцінки. Відомі зарубіжні психологи: З. Фрейд, А. Маслоу, Р. Бернс, К. Роджерс вважали, що самооцінка займає дуже важливе місце в становленні особистості.

Це поняття з'явилося дуже давно, відколи людина почала відкривати та досліджувати свій внутрішній світ. Ще за часів епохи Відродження дослідники та вчені намагалися дослідити внутрішній світ людини та допомогти пізнати самого себе. Так, наприклад, Леонардо да Вінчі вважав, що людина являється «моделлю світу», а вже починаючи з XVII ст. європейські філософи активно цікавились тим, у чому полягає особистість.

Аналіз праць та роздумів відомих філософів та мислителів про самооцінку та «власне Я» показує, що кожен з них намагався розкрити та пояснити це поняття. Так, Декарт вважав, що самооцінка – це абстрактне

пізнання самого себе, Локк вважав, що самооцінка – це внутрішнє інтуїтивне почуття людини, Кант вважав, що самооцінка – це моральний ідеал особистості, а грецький філософ Антифон вважав, що людина має «вміти володіти собою», справедливо себе та інших оцінювати і навчитися перебороти себе.

Гегель, аналізуючи фази розвитку людської активності, виділив слідувачі рівні розвитку вміння людини оцінювати самого себе:

- одинична самосвідомість (коли людина розуміє, чим саме вона відрізняється від інших);
- визначена самосвідомість (коли людина будує міжособистісні стосунки з іншими людьми);
- загальна самосвідомість (коли людина розуміє свої спільності з іншими людьми).

Більшість мислителів європейського середньовіччя велике значення надавали пізнанню самого себе. Тобто для того, щоб знати своє місце у соціумі – важливо пізнати самого себе.

У працях багатьох дослідників ми знаходимо трактування поняття «самооцінка» як щось особисте, як показник рівня задоволення собою і як результат самопізнання.

У працях І. Беха, І. Кона та ін. знаходимо пояснення поняття «самооцінка» як систему уявлень людини про себе. Учені також зазначають, що перед тим, як людина оцінює себе, вона базується на тому, як її оцінюють інші (Бех І., 2005).

Однак, відомий філософ Сенека зазначав, що всі міркування людини мають приходити від свого власного Я, а будь-які зовнішні фактори не мають впливати на ці міркування. На його думку, усі судження про самого себе мають йти від внутрішнього діалогу із самим собою, від критичного ставлення до своїх дій та вчинків, від аналізу самого себе в минулому і в теперішньому часі.

Деякі вчені вважають, що в дитини самооцінка з'являється вперше тоді,

коли вона бачить маму і усвідомлює, що це хтось інший, не «я», тобто відбувається процес самовиділення, який згодом і наповнюється змістом, залежно від місця перебування, умов проживання та виховання, загальної атмосфери та від того, як до дитини відносяться інші і з ким вона контактує. Усе це і формує самооцінку у первинному її вигляді, яку згодом можна коригувати, якщо вона деформована.

Підсумовуючи аналіз філософських праць з питання самооцінки, ми можемо робити висновки, що нині, як і раніше, людина цікавиться і має великий інтерес до самого себе і активно намагається пізнати себе.

На відміну від філософських роздумів, психологічна та педагогічна науки розкривають умови та способи формування самооцінки. Відомі зарубіжні психологи, зокрема В. Джеймс, А. Маслоу, Р. Бернс, К. Роджерс, Ч. Кулі, Е. Еріксон, Д. Мід, З. Фрейд, вважали, що самооцінка займає дуже важливе місце в становленні особистості.

Один із перших авторів, хто ввів поняття «самооцінка» є В. Джеймс. Він трактував самооцінку як «образ самого себе».

В. Джеймс розглядав самооцінку як «сукупність певних емоцій та переживань, яка особа отримує в свою адресу, які не мають відношення до думки оточуючих та не залежать від жодних зовнішніх обставин». На його думку, самооцінка – це сукупність здібностей людини, які допомагають людині отримувати успіх або неуспіх в тому, що вона робить (Ліфарєва Н. В., 2003).

Самооцінка може приносити як самовдоволення, так і невдоволення собою. Самовдоволення викликає почуття поваги до самого себе, гордість, шанування самого себе та зарозумілість. Натомість невдоволення собою викликає почуття невпевненості, сором'язливості, скромності, приниженості а іноді і почуття ганьби та відчаю.

А. Адлер розглядав самооцінку як почуття власної цінності та важливості особистості, у результаті порівняння реального «Я» із ідеальним образом свого «Я» в процесі реалізації свіх життєвих цілей (Ліфарєва Н. В.,

2003).

Натомість, Ч. Кулі серед перших підкреслив, що головним орієнтиром у становленні власного «Я» особистості є інші люди та зворотній зв'язок, який особистість отримує від них за свою діяльність та вчинки.

У Ч. Кулі була теорія «дзеркального Я», за якою людина усвідомлює саму себе за допомогою сприйняття думок та ставлення чужих людей, утворюючи «ідею Я», яка складається з трьох компонентів:

- уявлення людини про те, як її сприймають інші особи;
- уявлення людини про те, як інші реагують та сприймають її образ;
- власні почуття та емоції, які людина відчуває у відповідь на оцінки інших людей.

К. Роджерс вважав, що основні мотиви поведінки та вчинків людини – це бажання людини актуалізувати своє «Я», свої знання, можливості, вчинки та прагнення стати кращим. Тому він виділив три головні аспекти: когнітивний, оціночний, афективний. К. Роджерс вважав, що людина потребує постійного самовдосконалення, самоповаги та співвідношення власного ставлення до себе та ставлення со себе інших людей (Ліфарєва Н. В., 2003).

Р. Бернс визначив суть поняття самооцінка як власне судження особистості про свою цінність, яка є фундаментом формування «Я»-концепції.

А. Маслоу вважає, що задоволеність є важливою умовою продуктивної активності і розкриває високий рівень самоповаги.

Е. Еріксон вважає, що найкращим періодом формування самооцінки є молодший шкільний вік, бо якраз у цьому віці в дитини зростає інтерес до себе та підвищується пізнавальний інтерес до всього. А формування самооцінки у молодшому шкільному віці тісно пов'язане зі включенням дитини у процес навчання.

Усі вищезгадані трактування поняття «самооцінка» підкреслюють її різні аспекти.

Згідно висновків, зроблені М. Вагнером, на самооцінку впливають певні фактори. Людина потребує уваги, любові, підтримки, відчуття бути

потрібним. Якщо особистість відчуває відсутність цих емоцій та відчуттів, то це може призводити до різних емоційних та психологічних проблем, які згодом значною мірою вплинуть на самооцінку та знизять її.

Самооцінка – це основний компонент індивідуальності людини, який визначає власні здібності людини, розуміння власних дій та вчинків, те, як людина ставиться до самого себе і як ставиться до людей, що її оточують.

Нерідко термін «самооцінка» прирівнюють до іншого терміну – «самоповага».

Самооцінка – це ядро кожної особистості, яке дає можливість зрозуміти своє місце серед інших людей та, що дуже важливо, регулює поведінку особистості. Адже саме від самооцінки залежить відносини з іншими особистостями, ставлення до самого себе, сприйняття своїх перемог та поразок, успіхів та невдач.

Самооцінка – це оцінка своєї діяльності, свого місця в певному колективі, групі, колі друзів, ставлення до оточуючих та критичне ставлення до своїх можливостей.

Самооцінка – це найважливіше особистісне утворення, яка бере участь регуляції людиною своїх дій, поведінки та вчинків.

Самооцінка – один з найважливіших показників рівня розвитку особистості. Вона починає активно формуватися в ранньому дитинстві, коли дитина починає відокремлювати себе від інших, порівнює свою поведінку з поведінкою інших дітей.

Самооцінка – це оцінка своїх рис, якостей та можливостей і свого місця серед інших.

Людина не може саморозвиватися без сторонньої оцінки. На думку А. Маслоу, людина має потребу самоповаги й оцінки з боку інших людей. До самоповаги він відносить потребу бути впевненим в собі, майстерності, адекватності та незалежності. До поваги з боку інших відносяться: прийняття, репутація, визнання, престиж. Пізнаючи іншу людину, її якості та риси характеру, особистість отримує відомості, на базі котрих вона виробляє власну

оцінку. Тобто свої якості особистість порівнює з чужими якостями і в результаті цього формується самооцінка (Маценко В. Ф., 2008).

Самооцінка – це та значущість, за допомогою якої людина наділяє себе загалом і окремі свої сторони (позитивні чи негативні) своєї діяльності.

Самооцінка активно розвивається в молодшому шкільному віці, коли дитина навчається в школі і перебуває під впливом вчителів та однокласників. Відтак, фундаментальним періодом формування самооцінки є молодший шкільний вік, тому в цьому періоді важливо, аби цей процес розвивався добре та формувалась об'єктивна адекватна самооцінка.

Дитинство – дуже короткий відрізок в житті людини. Але воно має неминуще значення. У цей період розвиток відбувається як ніколи бурхливо і стрімко. З абсолютно безпорадної, нічого невміючої істоти немовля перетворюється у відносно самостійну, активну особистість, яка вступає у взаємодію із навколишнім середовищем.

Завдяки самооцінці індивід стає особистістю і прагне відповідати власним особистісним оцінкам та рівню тих, хто його оточує.

Оскільки людина є важливою складовою суспільства, оцінка власних здібностей, якостей та відношення до оточуючих, має велике значення. Але дуже важливим є і внутрішнє ставлення до самого себе, бо від того, як особистість оцінює свої переваги та недоліки, залежить її впевненість у собі, її соціальна активність та місце в соціумі.

Проаналізувавши дослідження відомих вчених та психологів, ми зробили висновки, що саме в молодшому шкільному віці самооцінка активно розвивається. На відміну від самооцінки дорослого, самооцінка дитини ще тільки формується, тому її можна ще змінити, відкоригувати.

Жодна людина не народжується із якимось ставленням до самого себе, її самооцінка формується та розвивається під впливом інших, під час процесу виховання. Основна роль формування та розвитку самооцінки припадає на сім'ю та навчальний заклад.

На думку вітчизняних психологів, таких як, О. Савченко, П. Дячук,

самооцінка – це саморегуляція, яка визначає напрямок і рівень активності людини, його ставлення до світу, людей, самого себе і, в кінцевому результаті, вершина його досягнення (Киричук В., 2002).

Крім самооцінки, кожна особистість має свій рівень домагань – труднощі та цілі, які вона ставить перед собою. Від рівня домагань залежить успішність та самореалізація школяра.

Самооцінка та рівень домагань школярів молодшого шкільного віку відіграють велику роль, адже вони впливають на емоційний та психологічний стан школяра, на його стосунки та спілкування з однолітками, успішність у різних видах діяльності і, взагалі, на розвиток дитини.

Чим вищий рівень домагань, тим важче ці домагання досягти. На рівень домагань впливають усі успіхи та невдачі людини, які вона зазнала. Зазвичай успіхи підвищують рівень домагань, а невдачі – знижують.

Так, Ю. Бабаян та Н. Тимченко висунули ідею: «Велике значення у становленні самооцінки молодшого школяра має стиль його виховання, прийняті у родині цінності» (Бабаян Ю., 2014).

Тобто для того, щоб школяр позитивно оцінював самого себе, потрібне схвалення його конкретних дій та вчинків та допомагати, коли виникають труднощі.

Будь-яка людина свідомо чи несвідомо порівнює себе з іншими людьми. Зазвичай це відбувається з позиції: «кращий ніж...», «такий самий, як...», «гірший ніж...». Коли особистість оцінює себе або когось, то, насамперед, оцінює важливі суспільні якості. Це означає, що на основі самооцінки лежать соціально важливі цінності та якості, які в даному часі поважають і до яких варто прагнути.

Таким чином, спільна творча діяльність чудовий інструмент правильного розвитку самооцінки в молодших школярів.

В останні два десятиліття з'явилися наукові дослідження, які присвячені вивченню та дослідженню проблеми формування та розвитку самооцінки в молодших школярів, їх вмінню рефлексувати та вміння працювати в колективі

(М. Боришевський, С. Чайкіна, П. Дячук, О. Коберник та ін.).

Самооцінка функціонує у двох формах – як базова, або загальна, і як парціальна, або конкретна (Петрунук А., 2001).

Базова або загальна форма самооцінки у своєму змісті містить самосприйняття, позитивне або негативне ставлення до всього, що оточує. Конкретна або парціальна самооцінка стосується вчинків, дій, можливостей і саме про неї можна говорити як про рефлексивну та адекватну самооцінку.

На основі аналізу праць відомих психологів, було виокремлено такі рівні самооцінки:

- високий (людина не вважає себе в чомусь гіршою від інших і позитивно до себе ставиться);
- середній або достатній (адекватна, реальна думка про себе);
- низький (неадекватне ставлення до себе та інших).

За змістом самооцінку визначають як:

- адекватна;
- неадекватна: завищена; занижена.

Адекватна самооцінка відображає реальні здібності та якості особистості та уявлення людини про себе, які відповідають дійсності. Оскільки люди ідеальними не бувають, то ці уявлення про самого себе можуть бути і позитивними, і негативними.

Завдяки адекватній самооцінці, людина правильно співвідносить свої сили та можливості із завданням різної складності.

Коли самооцінка випереджає або відстає від оптимального рівня соціуму, самооцінка може бути завищеною або заниженою. В обидвох випадках неадекватна самооцінка впливає негативно на поведінку, дії та вчинки дитини і з часом все гірше стає. Неадекватна самооцінка перешкоджає розвитку особистості, деформуючи мотивацію.

Завищена самооцінка викликає в оточуючих неприязнь, неприйняття та підозрілість. Вона відштовхує інших і викликає в них бажання розривати будь-які стосунки. Занижена самооцінка розвиває в дитини невпевненість,

схильність до депресій та безініціативність.

Дослідники виділили 2 групи чинників, які впливають на самооцінку:

1. Успіхи або невдачі людини в її видах діяльності або сприйняття своїх досягнень як успішних чи неуспішних (за підходом У. Джеймса).

2. Відношення інших людей (теорія «дзеркального Я» Ч. Кулі).

За концепцією Карла Роджерса, своє вираження в самооцінці знаходиться в співвідношенні між «Я-реальним» (якою людина себе бачить зараз) та «Я-ідеальним» (якою людина прагне себе бачити). Чим більша розбіжність між «Я-реальним» та «Я-ідеальним», тим самооцінка буде нижчою і навпаки, чим менша ця розбіжність, тим адекватнішою буде самооцінка.

Проаналізувавши наукові джерела, ми можемо трактувати самооцінку як вміння особистості оцінювати себе, своїх можливостей та вмінь, свого місця серед інших людей, які перебувають в певному колективі.

Поняття «самооцінки молодших школярів» розглядаємо як складне особистісне утворення, в якому відображається зростаюча активність щодо усвідомлення своїх особистісних якостей, потреба учня дізнатися про себе від інших.

На основі аналізу психолого-педагогічних наукових джерел, ми виокремили декілька функцій самооцінки: мотиваційну; орієнтаційну; регулятивну; рефлексивну.

Мотиваційна функція виконує роль усвідомлення своїх прагнень, бажань, мотивів, поведінки.

Орієнтаційна функція забезпечує орієнтування у випадках, коли школяр оцінює свою діяльність в групі та оцінює свої можливості та навички.

Регулятивна функція самооцінки забезпечує саморегуляцію, самокерування собою в різних стресових ситуаціях, в ситуаціях, коли школяр втомлений, знесилений та треба діяти відповідно потреб та правил колективу, де школяр навчається.

Рефлексивна функція ґрунтується на тому, на скільки справедливо школяр вміє оцінювати свою діяльність, пояснювати та аргументувати свої дії та вчинки.

Відповідно до зазначених функцій нами були визначені наступні компоненти самооцінки молодших школярів:

- когнітивний (знання людини про себе, а саме ситуативні чи практичні, негативні чи позитивні);
- мотиваційно-ціннісний (позитивне відношення до дій самооцінювання, потреба пізнавати себе, прагнення домагатися успіху в процесі спільної навчальної діяльності);
- діяльнісно-практичний (система умінь само оцінювання, здатність розпізнавати ознаки, за якими учні оцінюють власні здібності, якості, діяльність у групі, терпиме відношенням до критики своїх друзів-однокласників).

Виокремлені ознаки виступають критеріями для визначення рівнів розвитку самооцінки молодших школярів. На нашу думку, основний напрямок важливо спрямувати на розвиток зазначених компонентів самооцінки.

У процесі нашого дослідження ми визначили рівні мотиваційного компоненту. Учні з високим рівнем часто проявляють ініціативу, інтерес до навчання та самостійність, вони усвідомлено підходять до оцінної діяльності, а вчитель має роль контролера та консультанта.

Середній рівень проявляється не частим проявом самостійності, але учні відчують потребу саморозвиватися. Учні часто чекають вказівок вчителя, а вчитель виступає в ролі організатора оцінної діяльності.

Низький рівень проявляється короткотривалим інтересом до оцінної діяльності. В учнів часто проявляється відсутність бажання активної участі і виконують щось лише за вказівками вчителя.

Когнітивний компонент містить наявність знань та умінь, за якими проводиться оцінювальна діяльність та рівень уявлень в учнів про самооцінку. Цей компонент також має три рівні.

Високий рівень конгнітивного компоненту вимагає достатню повноту знання про те, що оцінювати і як оцінювати. Учні з високим рівнем конгнітивного компоненту вміє самостійно вибирати критерії оцінювання, критично оцінювати свої знання, вміння та можливості та завжди прагне розвиватися та удосконалювати свої знання.

Середній рівень характеризується частковим володінням знаннями та вміннями оцінювати, здебільшого це відбувається за допомогою вчителя. Варто зазначити, що учень знає, кого і як оцінювати, але плутає критерії оцінювання і не завжди вміє аргументувати своє оцінювання.

Середній рівень визначається мінімальними знаннями та вміннями оцінювання. Зазвичай учень майже не орієнтується в критеріях оцінювання, не може і не вміє пояснити як оцінювати свою роботу та роботу інших і повністю потребує допомоги вчителя.

Діяльнісно-практичний компонент містить у собі вміння надати розгорнуту відповідь та обґрунтувати свої оцінювання інших.

Спираючись на аналіз теоретичного матеріалу психолого-педагогічної літератури, ми зробили висновки, що самооцінка в учнів молодшого шкільного віку активно розвивається під впливом власної діяльності учня та спілкування з тими, хто його оточує.

Самооцінку молодшого школяра науковці визначають як це ставлення дитини до себе та оцінка своїх особистих якостей, своїх можливостей й місця серед інших людей в різних сферах життя.

Самооцінка у повній мірі формується тоді, коли учень перебуває в взаємодії з іншими школярами, завдяки спостереженням за собою та за іншими, через сприймання чужого ставлення до себе та оцінювання своїх досягнень, невдач, почуттів, переживань і порівнювання себе з іншими.

1.2. Специфіка формування самооцінки у дітей молодшого шкільного віку

Пріоритетною метою навчання на сучасному етапі розвитку початкової школи є розвиток школяра як особистість.

Найважливішим чинником для здорового розвитку дитини як особистості – це формування адекватної самооцінки. Саме молодший шкільний вік являється періодом, коли самооцінка розвивається найінтенсивніше. Це зумовлено тим, що дитина перебуває в новому розширеному колі спілкування, під впливом оцінок дорослих та однолітків, які її оцінюють та в процесі самостійного оцінювання своїй знань, дій та винків.

Самооцінка як найважливіший механізм регуляції поведінки відіграє значну роль в оволодінні дитиною навчальною діяльністю, у реалізації її можливостей і здібностей, у встановленні дружніх відносин з однокласниками.

У формуванні самооцінки на ранній стадії розвитку дитини велику роль відіграє оцінка тих, хто її оточує. Згодом дитина навчається оцінювати результати власної діяльності повільно звільняючись від оцінок тих, що оточують.

Бувають і розбіжності між оцінками оточуючих і самооцінкою. У випадку, коли чужі оцінки вищі за самооцінку, дитина зазвичай прагне стати кращою і досягти рівня чужих оцінок. Якщо ж чужі оцінки нижчі, ніж самооцінка, то дитина має провести рефлексію своєї поведінки і виправитися в кращу сторону.

Молодший шкільний вік охоплює період життя дитини від шести до одинадцяти років й найважливішу обставину у її житті — прихід до школи. В цей час відбувається інтенсивний біологічний розвиток дитячого організму (центральної і вегетативної нервових систем, кісткової і м'язової систем, діяльності внутрішніх органів). Зростає рухливість нервових процесів. Процеси збудження переважають, і це визначає такі характерні риси

молодших школярів, як підвищена емоційна збуджуваність і непосидючість (Бібік Н.М., 2018).

Одна з найважливіших змін в житті дитини – це вступ до школи. Саме з приходом до школи змінюється розклад та ритм життя, до якого дитина звикла. У дитини з'являється дуже серйозний обов'язок – вчитися. Як відомо, навчання- це дуже відповідальна та серйозна праця, яка вимагає щоденного вкладу зусиль, вимагає дисциплінованості, організованості, зосередженості. Разом зі вступом до школи, дитина входить у новий заклад, у новий колектив, де він має навчатися та розвиватися та пристосовуватися до того колективу.

Правильне ставлення першокласника до навчання формується поступово, адже школяр спочатку має звикнути до нових розпорядків та правил і відвикати від попередніх ігрових активностей, якими до цього займався, тобто мають бути якісь самообмеження у вільному часі та улюблених ігор. Якщо учневі це не вдасться, то настане розчарування. Дитина не розумітиме, чому потрібно навчатися і в неї виникатиме негативне ставлення до школи і навчання. У деяких випадках в школяра пропадає бажання ходити до школи, що передує настанням труднощів в навчанні або у повній відсутності бажання ходити до навчального закладу.

Від рівня самооцінки школяра залежить і його самоконтроль. Для того, щоб процес самоконтролю розвивався правильно, потрібно щоб під час навчальної діяльності школяр навчився контролювати свої дії та вчинки, для цього він має знати себе і оцінювати самого себе. Правильний і адекватний самоконтроль молодшого школяра може здійснюватися лише під наглядом дорослих та з участю батьків та однокласників (Махлай Т. А., 2022).

Разом зі вступом дитини до школи відбуваються і інші зміни: починає проявлятися і самосвідомість як внутрішня позиція, формується Я-образ – за допомогою якого дитина починає виокремлювати себе від інших людей та відрізняти себе від інших. Тобто учень розуміє, за що його хвалать або критикують, з яких причин з ним хочуть або не хочуть дуружити та

спілкуватися інші діти, чому його результат навчальної діяльності є успішним або не успішним.

Крім цього саме в молодшому шкільному віці розширюється і коло людей, з якими учень контактує, а це має великий вплив на його Я-концепцію. Оскільки дії теперішнього школяра, якщо порівнювати з діями минулого дошкільника, вже набувають особливо важливого значення, бо школа сприяє тому, що учень стає більш самостійним. Також в школі оцінюються розумові та фізичні можливості та вміння школяра, усі здобутки та невдачі умовно кажучи «фіксуються» та оцінюються і на основі цього активно розвивається самооцінка.

Самооцінка виступає в ролі контролера за поведінкою та вчинками учня та унормовує їх до соціальних норм. Таким чином формуються і особистісні якості: акуратність, старанність, чесність, справедливість, наполегливість та ін.

Самооцінка молодших школярів залежить від оцінки батьків, вчителів та однолітків. Через це школяр сприймає ці оцінки а потім ніби дивиться на себе і оцінює себе очима інших.

Часто буває, що коли учень характеризує себе, він не робить це з огляду власних спостережень та аналізу, а відтворює те, що раніше чув про себе від дорослих та однолітків. Це характеризується недостатньою адекватністю, оскільки такі учні мають зазвичай занижену самооцінку.

Тільки тоді, коли учень відчуває та усвідомлює себе тим, що дійсно заслуговує на повагу, визнання та похвалу він інших людей, він буде прагнути до активного розвитку себе.

Часто самооцінка в молодшого школяра характеризується неадекватністю. Причиною цього є те, що школяр вважає, що його Я-образ є частиною загальних позитивних рис та правил поведінки. Тобто нерідко учень вважає, навіть впевнений в тому, що він хороший і навіть найкращий серед своїх однолітків (Пеньковська А., 2002).

Під час роботи з школярами молодшого шкільного віку вчителю потрібно зберегти цей позитивний Я-образ, позитивне та оптимістичне ставлення до себе. Це допоможе в подальшому зберегти в учня бажання розвиватись як особистість, прагнути бути кращим та мати обґрунтовані домагання.

Успіх у навчанні тісно пов'язаний із загальними уявленнями учня про себе. Успішне навчання допомагає та сприяє адекватної позитивної самооцінки, а самооцінка впливає на успішність через мотивацію, впевненість в собі, подальші наміри та очікування та домагання. Тобто успіх у навчанні та самооцінка взаємопов'язані.

Варто також зазначити, що вчитель повинен залучати учнів із заниженою самооцінкою до різних активностей та видів діяльності, щоб допомогти їм бути впевненими в собі, не боятися починати щось нове та підняти рівень самооцінки

Формування у молодших школярів адекватної позитивної самооцінки у зв'язку з навчальними досягненнями впливає на ставлення до школи і до процесу навчання в цілому, сприяє становленню інтересів, формування життєвої позиції, виступає як значущий етап розвитку особистості учнів, який повинен бути розуміємо педагогом як одна з найважливіших завдань на початковому етапі навчання (Каткова, Т. А., Г. Б. Варіна, 2016).

Становлення самооцінки пов'язане з проявом у школяра почуття впевненості в собі, відповідальності, потреби отримувати нові знання. Значну роль у формуванні самооцінки в школяра відводиться вчителю. Адже саме вчитель має підтримувати учня, надавати поради в тих чи інших ситуаціях і корегувати поведінку школяра.

Учень має потребу отримувати від учителя відчуття, які раніше отримував від батьків: турботу, розуміння, любов, підтримку. Коли вчитель оцінює учня, він одночасно оцінює знання школяра, його поведінку, його вміння та можливості. Таким чином формується місце дитини, яку оцінюють серед інших. Саме спираючись на оцінки вчителя, школярі оцінюють своїх

однокласників, ділять їх по різних категоріях: успішні та неуспішні, старанні та нестаранні, чемні та нечемні, сильних та слабких.

Учителі, реагуючи певним чином на дії школярів, створюють умови, щоб школярі розуміли, коли вони поведуться гідно або негідно до встановлених вимог. Школярі оцінюють свої дії та вчинки та намагаються стати кращими.

Учитель здійснює оцінювання дітей різними способами: оцінки в журналі та щоденнику або усне оцінювання методом заохочення та підтримки. Якщо журнальне оцінювання офіційне і проводиться відповідно встановленим критеріям та вимогам, то усне оцінювання здійснюється спираючись на загальні вимоги.

Саме усне оцінювання, на нашу думку, є інструментом коригування самооцінки молодших школярів, бо за його допомогою можна підкреслювати кмітливість і старанність активних школярів або підтримувати тих учнів, кому навчання вдається важче.

Беззаперечно, що оцінки, які ставить учитель мають відповідати знанням школяра. Іноді не так важлива оцінка, а як її вчитель подав і що при цьому сказав. Насамперед, школяр має розуміти, чому саме така оцінка (якою б вона не була: висока чи низька) і що в подальшому від нього чекає вчитель (більше уваги, зосередження і т. п.).

Оцінюючи знання та діяльність учнів, вчитель повинен виявляти доброзичливість, пояснити учням вимоги, за якими було оцінено. Негативні оцінки слід послаблювати, акцентуючи увагу на успіхи та позитивні сторони учня, при цьому тактовно пояснити у чому полягають недоліки виконаної роботи. Тактовно, своєчасно і доречно звертаючи увагу школяра на помилки в навчанні та в поведінці, педагог вчить його контролювати себе, оцінити та аналізувати свої дії та вчинки. Таким чином і розвивається самооцінка.

Розподіл дітей за рівнем розумової працездатності дає підставу зробити висновок, що висока навчальна успішність тісно пов'язана з високим рівнем розумової працездатності, проте наявність навчальної мотивації та

впевненості дитини у своїх здібностях здатні компенсувати недоліки функціонування нервової системи.

Стосовно низького рівня розумової працездатності, слід зазначити, що отримані результати підтверджують вже виявлену тенденцію тісного зв'язку цього показника з навчальною успішністю. Важливим фактором зниження розумової працездатності є несприятливі умови організації шкільного середовища та режиму навчання (Каткова, Т. А., Г. Б. Варіна, 2016).

Реалізуючи ці умови, вчитель скеровує сили та можливості кожного учня в потрібну сторону задля досягання високих результатів. Показуючи своє позитивне ставлення до школяра, демонструючи свої віру його сили, педагог формує в нього віру в собі та бажання вчитися і досягати успіхів.

На нашу думку, більше уваги та заохочення від учителя потребують школярі, яким важче дається навчання. Потрібно хвалити та підтримувати кожен їхній крок, навіть якщо не завжди все виходить, таким чином в них буде мотивація і бажання вчитися і старатися. Оскільки, отримуючи цей зворотній зв'язок, школяр вчиться рефлексії.

Крім оцінок учителя, на становлення та розвиток самооцінки школяра, дуже великий вплив мають оцінки однокласників. Тому що якраз коли школяр звикає до навчального закладу, до навчання та нового колективу його однокласники починають звертати увагу хто і як себе веде, хто що говорить і на підставі цього формується думка та ставлення до своїх однокласників.

Так, наприклад, більш успішні діти починають зневажливо ставитись до тих, кому навчання дається важче. Іноді це ставлення переносять поза стінами навчального закладу і це зверхнє ставлення проявляють в інших видах діяльності. Тому вчителю важливо не тільки навчити учнів, а й формувати дружній колектив, які не цькують і не принижують один одного, а навпаки, допомагають та підтримують.

Школяру, якого однолітки вважають неуспішним, дуже важко даватиметься навчання, якщо він бачитиме і відчуватиме це відношення і це значно знизить його самооцінку. І навпаки, в учнів, які будуть зверхньо

ставитись до менш успішних, формуватиметься завищена самооцінка. Для правильного розвитку що для перших, що для других, важливо, щоб самооцінка була адекватною.

Таким чином, перед учителем постає дуже важливе завдання – навчити молодших школярів контролювати себе і оцінювати свої дії та вчинки. На нашу думку, вміння проявляти терплячість, турботу та розуміння і водночас мати бажання навчити і допомогти притаманні вчителям з великою душею, люблячим серцем та тільки тоді, коли вчителювання не тільки професія, але й улюблена справа.

Дуже важливим чинником самооцінки є вимогливість людини, адже досягнення своїх цілей залежать від того, наскільки вимогливою є людина, які цілі ставить перед собою і на що готова, щоб досягти своїх цілей.

Варто також зазначити, що вимоги мають співпадати з можливостями, оскільки в іншому випадку, коли особистість ставить перед собою вимоги та цілі, які мають великі розбіжності з реальними можливостями, то самооцінка знижується, стає неадекватно. Це може призвести до серйозних психологічних проблем.

У нових умовах дитина перебуває в умовах, коли вона стає об'єктом оцінювання з боку вчителів та однокласників. А чужі оцінки не завжди співпадають з власним уявленням про себе. Це призводить до кризи, коли дитина намагається зрозуміти ці протиріччя. Якщо школяр зможе побороти цю кризу, то поступово зможе адаптуватися до нових умов.

Головне, що повинно визначати відношення кожного вчителя до кожного учня, за твердженням Н. В. Касіциної, незалежно від рівнів його знань й індивідуальних психологічних особливостей, – це глибока віра у зростаючу людину, її можливості (Бабаян Ю. О., 2014).

Становлення самооцінки в молодшому шкільному віці характеризується суперечливістю. Вона може бути переоціненою, завищеною або може бути заниженою.

Діти із заниженою самооцінкою самокритичні, невпевнені в собі, часто вагаються в своєму виборі, дуже вразливі, сором'язливі та боязливі. Деколи, перед тим, як розпочинати якусь роботу, вони не впевнені в успіху, переповнені сумнівами та чекають, що результат буде невдалим. Такі школярі завжди вишукують в собі слабкі сторони, які заважають їм досягти успіху. Зазвичай в таких дітях складнощі в спілкуванні з однолітками та дорослими.

Виникнення заниженої самооцінки нерідко несе свій початок з сім'ї, тобто виховання. Коли батьки ставлять дитину в умови надмірного підлаштовування, підлеглих та вимагають постійного послуху. Тому дитина не знає, як себе вести і втрачає самоконтроль і відчуття цінності.

Також причиною низької самооцінки може бути часті конфліктні ситуації з однолітками або коли школяр зазнає цькування та булінг в школі. Часті образи негативно впливають на психічний та емоційний стан школяра, він почувається непотрібним та слабким. У цьому випадку для школяра дуже важлива підтримка батьків, вчителя та друзів. Школяр має відчутти турботу та захист і це надаватиме йому сили впоратися з непорозуміннями і розвивати адекватну самооцінку.

Ще однією з причин заниженої самооцінки є те, що школяр порівнює свої слабкі сторони з сильними сторонами інших дітей. Це призводить до заниження самооцінки.

Також причиною заниженої самооцінки є те, що школяр засвоює чужі оцінкові судження про себе, як об'єктивну реальність. Унаслідок цього дитина стає заручником чужих оцінок та думок і власної думки та оцінки не має. Така дитина завжди буде діяти і робити те, що, на його думку, роблять інші, бо роблять нібито краще.

Школярі із завищеною самооцінкою переоцінюють свої особистісні якості, можливості та результат своєї діяльності. Деякі завжди критикують інших однолітків, а деякі не критикуючи інших, вихваляють себе. Таким дітям притаманні риси: надмірна самовпевненість, нетактовність, гордовитість несправедливість та зарозумілість. Нерідко такі учні беруться за справи та

завдання, які їм не під силу і навіть після неуспіху, вони все одно наполягають на своєму.

Причинами формування в дитини неадекватної самооцінки є:

1. Занижені або завищені оцінки, які були надані іншими людьми.
2. Коло спілкування дуже маленьке.
3. Випадкові успіхи та невдачі.
4. Невміння аналізувати свої дії та вчинки.

Самооцінювання потрібне для того, щоб знати свої слабкі та сильні сторони. Щоб правильно використовувати сильні сторони і працювати над слабкими. Дитина молодшого шкільного віку створює своє уявлення та бачення світу дорослих і має потребу в щоденному оцінюванні і навіть більше – в оцінюванні кожного кроку та дії. Але дуже важливо, щоб кожна дія і кожне зусилля не було виконане в проведене лише для того, щоб отримати оцінку.

Отже, основні фактори, що впливають на самооцінку дітей молодшого шкільного віку:

1. Стиль виховання та думка батьків.

Фундаментом становлення самооцінки є стиль виховання в сім'ї, де дитина народилась. Від того, які цінності та звички панують в сім'ї, залежить рівень самооцінки дітей.

Зазвичай, дитина з із завищеною самооцінкою виховується в сім'ї, де до неї ставились як до ідола, кумира. Такій дитині була надана всездозволеність та всеосяжність. У цій сім'ї дитина отримувала все тоді, коли вона того вимагала і без всяких прикладених зусиль.

Діти з заниженою самооцінкою навпаки, виховувалися в сім'ї, де багато критики, зауважень та часто застосовуються покарання навіть за дрібниці. У них з батьками недовірливі відносини.

2. Оцінка вчителя.

Великий вплив на самооцінку школяра молодшого шкільного віку має ставлення та оцінювання вчителя. Саме на оцінки вчителя більшість школярів орієнтуються і самі себе та своїх однокласників вважають відмінниками чи

двієчниками; кращими чи гіршими.

3. Оцінка однолітків та товаришів.

На нашу думку, дуже важливим у формуванні адекватної самооцінки в молодшого школяра є його взаємини з однолітками. Розвиток самооцінки обумовлюється особливостями міжособистісних стосунків, коли дитина має друзів, коли її поважають ровесники. Тут, насамперед, школяр вчиться контролювати свої дії та вчинки, свої емоції та слова, ставлення до інших.

Тому, на нашу думку, педагог має створити такі умови в класі, щоб учні перебували в атмосфері доброзичливого ставлення, коли учасники навчального процесу допомагають та підтримують один одного та довіряють один одному. Це допоможе якісно розвивати самооцінку в школярів та значно оптимізуватиме процес навчання.

4. Власний досвід.

Впродовж усього шкільного віку школяр навчається керувати своєю поведінкою. Дуже важливо, щоб школярі навчилися аналізувати свої дії та вчинки, знайти причини своїх невдач та успіхів та вміти ставити собі реальну мету, яку він може досягти. За результатом оцінювання своєї діяльності в школярів утворюється життєвий досвід.

Об'єктивна самооцінка допомагає виробити здатність рівнятися на кращі зразки праці і ставлення до дорученої справи. Готуючись до вчительського контролю, учень здебільшого сам перевіряє, наскільки міцно і повно засвоєний матеріал, чи правильно виконані домашні завдання.

Таким чином, самооцінка формується та розвивається під впливом оточуючих і, якщо вона стає сталою, то змінити її вкрай важко. Тому важливо, щоб розвиток самооцінки проводився під контролем дорослих.

1.3. Спільна проєктно-технологічна діяльність та її роль у формуванні самооцінки молодших школярів

Задля того, щоб дитина як особистість розвивалась нормально, потрібно щоб була гармонійна співвідношеність між тим що людина вміє і на що здатна, на що вона претендує і між тим, чого вона бажає. Тільки в результаті діяльності розвиваються вміння, навички та здатності. За результатом проведеного аналізу філософських праць та психолого-педагогічної літератури ми прийшли до висновків, що спільна навчальна діяльність має неабиякий вплив на розвиток самооцінки в молодших школярів.

Для того, щоб знайти нові можливості для формування та адекватного розвитку самооцінки, потрібно вміти організовувати спільну навчальну діяльність учнів таким чином, аби в учнів викликали тільки позитивні емоції та відчуття.

Аналіз літератури, навчальної діяльності та її впливу на формування адекватної самооцінки свідчить про те, що використання спільних форм навчальної роботи вносить значні позитивні зміни в формуванні такої особистісної якості, як самооцінка.

Спільною вважається діяльність, за якої її задачі сприймаються як групові і потребують кооперації у процесі розв'язання. Іншою ознакою спільної навчальної діяльності є наявність взаємозалежності при виконанні робіт, що вимагають розподілу обов'язків, взаємного контролю.

На нашу думку, тільки за умовою участі учнів у спільній навчальній діяльності в них формується навичка ставити себе на місце іншого, дивитись

на себе з точки зору іншого, обговорювати та погоджувати свої думки та плани, навчитись вислухати інших та дослуховуватися до чужих порад.

Ми розглядаємо спільну навчальну діяльність як взаємодія та взаємозв'язок учнів у певній групі, під час якої всі члени групи мають одну мету – вирішити навчальну задачу або виконати поставлене завдання .

Під час такої роботи учні навчаються погоджувати свою діяльність, разом радіють за свій успіх, вчаться спілкувати та кооперувати свої дії. Ще однією ознакою спільної навчальної діяльності вважаємо взаємний контроль та взаємна відповідальність.

Завдяки використанню різних форм навчальної діяльності можна внести позитивні зміни у формуванні та розвитку самооцінки. Учні навчаються порівнювати себе з іншими дітьми, навчаються аналізувати, відстоювати свою позицію та думку, оцінювати себе та своє місце в групі.

Таким чином, завдяки колективній творчій діяльності на уроках або в позаурочний час, кожен з школярів отримує свою заслужену оцінку від вчителя і постійно порівнює себе з іншими.

Проектно-технологічна діяльність на уроках дизайну і технології є творчою діяльністю, оскільки сприяє формуванню в учнів умінь проявляти ініціативу, пропонувати свої ідеї та втілювати в життя свої задуми через виконання дизайнерських та технологічних завдань (Мачача Т., 2018).

Спільна проектно-технологічна діяльність дає можливість учням усвідомити корисність своєї роботи, відчутти себе частиною цієї роботи, навчитися порівнювати свої старання із стараннями інших. Тільки коли школяр працює в групі чи колективі він розуміє та оцінює рівень своїх вмінь та знань та порівнює наслідки своєї праці та старання.

Спільна проектно-технологічна діяльність розвиває в учнів відповідальність за виконану роботу, гордість за свої отримані результати та результати команди чи групи, розвиває в учнів самооцінку, оскільки кожен з учнів усвідомлює свій важливий внесок. Усе це є запорукою формування та розвитку адекватної самооцінки в школярів.

Тому роль спільної проєктно-технологічної діяльності у процесі формування самооцінки в школярів молодшого шкільного віку важко переоцінити.

У процесі спільної проєктно-технологічної діяльності на уроках дизайну і технології школярі не тільки засвоюються якісь знання чи уміння, а й отримують незабутній практичний досвід, який в подальшому житті обов'язково знадобиться. Вони прагнуть створити новий виріб, який буде кращим, якіснішим, цікавішим, аніж запропонований виріб. Під час таких уроків в молодших школярів активно формується уява, творче мислення, активно розвиваються і трудові якості учнів. Також під час виконання спільної проєктно-технологічної діяльності відбувається інтеграція та міжпредметний зв'язок, тому учні усвідомлюють, що всі предмети важливі і потрібно всебічно розвиватися (Коберник О.М., Сидоренко В.К., 2007).

Будь-яка діяльність, тим більше, трудова, має успіх тільки у тому випадку, коли під час її виконання учасники мають налагоджений зв'язок та порозуміння.

Проєктно-технологічна діяльність також має і суспільне значення, оскільки вона може змінити самооцінку та може навіть перебудувати взаємини в родині. Також у навчально-технологічній діяльності відбуваються і завсоєння культурних надбань, які були зібрані та збережені століттями. Також ця діяльність виконується відповідно до певних усталених суспільних норм.

Серед основних завдань та цілей організації спільної проєктно-технологічної діяльності можна викоремити:

- активна життєва позиція сучасних людей нового суспільства;
- розвиток пізнавальної, світоглядної, діяльнісної вольової та емоційної сторін;
- учні набувають цінного досвіду;
- відбувається виховання та самовиховання тих, хто виконує дане завдання.

Спільна проєктно-технологічна діяльність допомагає:

- створити колектив, який прагне досягати великих результатів;
- використовувати привабливі та цікаві ідеї, які допомагають покращити життя;
- організувати колектив, який вміє планувати, мати спільні ідеї та плани;
- організувати такі діяльності, які мають особистісну, суспільну, творчу, гумористичну значимість;
- створити для педагога позицію, яка допоможе стати старшим товаришем для учнів, який завжди зрозуміє, порадить, допоможе, підтримає.

Спільна проєктно-технологічна діяльність є чудовим та ефективним засобом для:

- поєднання життєво-практичного спрямування з виховним;
- постійного пошуку найкращих рішень для виконання поставлених завдань;
- поєднання окремих стадій організації роботи.

Роль вчителя в проведенні уроків дизайну і технології з використанням спільної проєктно-технологічної діяльності дуже важлива, бо його роль змінюється. З вчителя він перетворюється на організатора та куратора творчої діяльності учнів. Насамперед, учитель має слідкувати за ходом роботи учнів, щоб кожен з учнів активно долучався до виконання поставленого завдання. Також важливо, щоб кожне розпочате завдання було проведено до кінця, таким чином в учнів розвиватиметься звичка закінчувати розпочаті справи і почуття відповідальності за кожну розпочату роботу. При потребі вчитель має мотивувати та підтримувати учнів, в яких проєкт не йде за планом.

Під час таких уроків учитель має можливість давати різні за складністю завдання: відтворити зразок або створити новий об'єкт спираючись на свою творчу уяву. Практика показує, що школярам набагато легше виконати легке завдання з відтворенням зразку.

При створенні зовсім нового предмету, не всі учні розуміють і не

увяляють, що їм робити і як виконувати завдання. Зазвичай, при складних завданнях учні з низькою самооцінкою починають сумніватися в своїх силах, налаштовуються на провал в роботі і не мають бажання навіть спробувати виконати його. У таких випадках важливо, щоб учитель підтримав і мотивував таких учнів, хвалити їх роботу, якою б вона не була, щоб в майбутньому в цих учнів було бажання спробувати брати участь і, безумовно, допомогти таким школярам формувати адекватну самооцінку.

Під час спільної проектно-технологічної діяльності на уроках дизайну і технології учні навчаються використовувати дослідницькі методи: визначають шляхи виконання завдання, розподіляють функції між собою, оформлюють та підбивають підсумки і, що найважливіше, учні навчаються співпрацювати зі своїми однолітками, вчаться вислуховувати чужі думки та висловлювати свої думки та ідеї так, щоб вони були зрозумілі та втілені.

Незалежно від виду діяльності учнів (індивідуальний, парний чи груповий), кожен з учасників має розуміти свою значущість, важливість своєї виконаної роботи та функції. Якщо спільний проект потребує коригування, то спільним зусиллями його коригують, не шукаючи винних. У такому випадку важливо, щоб ніхто з учасників проекту не був звинувачений у невдачі, оскільки це дуже вплине на самооцінку того, на кого впала ця помилка (Михайлишин Р., 2016).

Під час оцінювання спільної проектно-технологічної діяльності вчитель має оцінювати усіх її учасників, щоб кожен з молодших школярів усвідомлював свою значимість і що його внесок важливий.

У спільну корисну діяльність варто включати учнів за допомогою поступового ускладнення завдань. Важкі та непосильні завдання можуть принести невдачу та розчарування, а це принесе учням шкоди – знизиться рівень самооцінки.

Уроки технологій та дизайну забезпечують гармонійний розвиток учнів, поєднуючи теоретичні знання і практичну діяльність. Від появи творчого задуму і до його втілення відбуваються низка процесів, які всебічно

розвивають школяра.

Коли учні долучаються до проектної діяльності, вони набувають знань, які за дидактичною значимістю виходять за рамки одного окремого навчального предмета, а за своїм особистісним сенсом – за межі звичного шкільного середовища, пов'язуючи учнів з реальними соціальними проблемами (Дубяга С.М., 2015).

Уже на початку, коли вчитель обирає тему проекту, потрібно визначити, чи справді учнів цей проєкт зацікавить і чи він буде нести якесь практичне, особистісне або соціальне значення.

Проектно-технологічна діяльність, виконання будь-якого проекту завжди починається з виявлення проблеми, яку можна вирішити за допомогою виготовленого виробу або виробів. Учитель пропонує на розгляд реальну або змодельовану проблемну ситуацію, ставить запитання, які спрямовують думку на варіанти її вирішення, прогнозування і усвідомлення значення власноруч виготовленого виробу для учня, соціального середовища. Поступово формується досвід бачення проблем навколишнього середовища та здатність і готовність їх посилювати вирішення (Махлай Т. А., 2022).

Так, наприклад, на уроках можна виготовити аплікації весняних квітів, які згодом будуть розміщені на великому стедні в коридорі навчального закладу. Таким чином, учні будуть милуватися своєю роботою і будуть вмотивовані в подальшому брати участь у таких проєктах.

Також восени можна з учнями виготовити годівнички для пташок. Цей проєкт буде нести важливе значення, оскільки учні навчатися бережливо ставитись до природи та всього, що нас оточує. Крім цього, ці годівнички учитель разом з учнями має прикріпити на деревах десь поблизу школи і щоразу, проходячи повз них, кожен учень відчуватиме почуття гордості, що вклав частину своєї праці у цей проєкт.

Важливим етапом навчання є формування об'єктивованого оцінювання і самооцінювання отриманих результатів — художньо-матеріальних виробів, рівнів сформованості предметної проектно-технологічної компетентності,

міжособистісних взаємин, ставлень. До оцінювання дитячих робіт доцільно долучати однолітків-експертів, спеціалістів з проектно-технологічної діяльності. Через спілкування з іншими діти пізнають і оцінюють себе та один одного, розвивають вірув себе. Оцінюються функціональні, технологічні, естетичні, економічні показники якості створеного виробу (Махлай Т. А., 2022).

Науковці доводять, що систематичне залучення школярів, починаючи з молодшого шкільного віку і до старших класів, до спільної проектно-технологічної діяльності виявляє в школярів професійні інтереси.

Таким чином, під час проведення уроків дизайну і технології з використанням спільної проектно-технологічної діяльності в учнів формується система творчих та предметно-перетворювальних вмінь та навичок, виховується морально-трудова якість, розвивається творча уява та здатність внести свій внесок у спільній роботі, учні навчаються оцінювати інших та себе, а отже, активно розвивається самооцінка кожного учасника діяльності.

Під керівництвом учителя учні включаються в дослідницьку діяльність. Формується вміння аналізувати, оцінювати. Осмислюється власна готовність до творчої діяльності. На етапі проектування здійснюється усвідомлення своїх творчих можливостей, ступінь готовності до творчої діяльності; планування і конструювання найбільш раціональних і ефективних способів діяльності з набуття знань, вмінь і навичок; прогнозування результатів і можливих труднощів на шляху їх досягнення; обґрунтування, проектування, вибір засобів, методів, форм здійснення творчої діяльності (Ящук С., 2002).

Процес формування самооцінки в у мовах спільної навчальної діяльності молодших школярів повинен використати ті протиріччя, які забезпечують подальший розвиток самооцінки в учнів. Сумісно-розподілена діяльність в цьому грає важливу роль, оскільки працюючи в колективі, учні мають можливість:

- планувати свою діяльність;

- навчитися спілкуватися;
- спостерігати за діяльністю своїх однокласників;
- порівнювати свою поведінку та діяльність з поведінкою та діяльністю своїх однолітків;
- адекватно сприймати свої та чужі оцінки;
- адекватно та справедливо оцінювати діяльність інших.

Учитель координує діяльність учнів, може залучати до виконання колективних проєктів старших учнів, батьків, фахівців. Саме у взаємодії з навколишнім середовищем, оточуючими доброзичливцями учні максимально проявляють особистісні здібності. Разом з іншими вони виконують добродійні проєкти, допомагають дітям з особливими потребами, сиротам, хворим, самотнім людям, українським військовим тощо. Участь у виконанні таких проєктів розвиває здатність бачити довколишні проблеми, проявляти милосердя, дисциплінованість, самоорганізованість, відповідальність та ін. Можливість участі у спільній добродійній та побутовій діяльності під керівництвом вчителя допомагають учням адаптуватися в реальному мінливому житті, набувати соціального досвіду, що зумовлює їхню поведінку (Махлай Т. А., 2022).

Так, наприклад, у класі, де навчається дитина з особливими освітніми потребами доцільно організувати проєкт, до якого би добре долучили усіх учнів класу. На його день народження усі учні малюють або виготовляють вітальну листівку. На цих листівках кожний пише позитивні риси характеру, які він відкрив в цьому учневі.

На нашу думку, це дозволить учневі з особливими освітніми потребами відчувати себе потрібним та важливим в класі. А для усіх учнів класу буде чудовою можливістю відчути те щастя, коли ти є причиною чужої радості і учні навчаться любити та сприймати усіх такими, якими вони є, адже кожна дитина неповторна та унікальна.

До Дня захисника України вчитель також, наприклад, може запропонувати учням написати лист подяки та намалювати малюнок і

відправити знайомим військовослужбовцям, які захищають нас і надають можливість жити і навчатися.

З 1 класу учні починають розуміти, що під час спільної проєктно-технологічної діяльності відбувається розподіл функцій та обов'язків. Таким чином, школяр порівнює свою діяльність з діяльністю своїх однокласників і починає усвідомлювати та виділяти своє «Я», що формує та активно розвиває самооцінку.

Етапами організації спільної проєктно-технологічної діяльності можуть бути наступні:

- колективне визначення цілей (учні разом визначають тему, мету, завдання, перспективи майбутньої діяльності);
- спільне планування справи (учні обговорюють між собою свої пропозиції та плани, разом обирають оптимальний варіант);
- підготовка справи (учні розподілюють між собою завдання та ролі, обирають відповідальних за кожний етап, створюють спільний проєкт);
- проведення справи (обирається формв, в якій буде проводитись робота);
- колективний аналіз (відбувається пошук відповідей на різні питання: чи була корисна ця робота? що вдалося? над чим варто попрацювати? хто показав себе з кращою стороною? хто розкрився? і т.п.);
- колективний підсумок (підбиваються підсумки та накреслюються ідеї для наступного проєкту).

Коли в школяра адекватна самооцінка і він прагне щоразу покращити свій результат, то це допомагає йому бути на рівні до тих вимог, які ставить вчитель. Тому важливо, щоб вчитель створював сприятливу атмосферу в класі. Потрібне чуйне та водночас вимогливе ставлення до кожного з учнів. Таким чином, в молодших школярів зростає мотивація, самоповага та віра в свої сили. Відповідно до цього, зростає і рівень домагань, яких буде прагнути школяр. Усе вище зазначене буде як психологічна основа для здорового становлення та

розвитку особистості кожного з учнів. Крім цього, в школярів з'явиться бажання постійно самовдосконалюватися та працювати ще старанніше.

Отже, спільна проектно-технологічна діяльність є сучасною формою навчання, що ефективно впливає на розвиток особистості молодшого школяра: стимулює пізнавальну діяльність та сприяє розвитку самооцінки.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи аналіз філософських праць та психолого-педагогічну літературу з питання самооцінки, ми можемо зробити висновки, що нині, як і раніше, людина цікавиться і має великий інтерес до самого себе і активно намагається пізнати себе.

Самооцінку молодшого школяра розуміємо як складне особистісне утворення, елемент самосвідомості, яке дає можливість дитині оцінити свої можливості, власні здібності, етичні якості і вчинки; свою суспільну значущість, активність, спрямованість, свої відносини з іншими людьми. Формування самооцінки молодших школярів обумовлене взаєминами дитини з її оточенням, вимогливістю до себе, відношенням до успіхів і невдач. Тим самим, самооцінка виступає обов'язковою умовою для самовдосконалення й реалізації самоконтролю як важливих складових самокерованої поведінки.

На основі аналізу психолого-педагогічних наукових джерел, ми виокремили декілька функцій самооцінки: мотиваційну; орієнтаційну; регулятивну; рефлексивну.

В структурі самооцінки молодших школярів визначаємо наступні компоненти: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-практичний.

Спираючись на аналіз теоретичного матеріалу психологічної літератури, ми зробили висновки, що самооцінка в школярів молодшого шкільного віку активно розвивається під впливом власної діяльності учня та спілкування з тими, хто його оточує.

Молодший шкільний вік охоплює важливу подію – початок навчання в школі. Саме з початком навчання в молодшого школяра змінюється ритм,

правила та розпорядок. На самооцінку молодшого школяра вливають оцінки однокласників, вчителів та тих, з ким він контактує, тому в цей період важливо, щоб самооцінка розвивалась правильно. Для цього потрібно, щоб цей процес відбувався під контролем дорослих, адже потім значно важче урегулювати неадекватну самооцінку.

Проаналізувавши наукову літературу, яка стосується спільної проєктно-технологічної діяльності на уроках дизайну й технологій та її впливу на самооцінку школяра молодшого шкільного віку, ми зробили висновки, що така діяльність впливає позитивно на розвиток самооцінки школярів. Завдяки спільній проєктно-технологічній діяльності на уроках дизайну й технологій школяр має можливість оцінювати свою діяльність, своє місце в групі, оцінювати діяльність своїх однокласників, вчиться аналізувати та обґрунтовувати свої думки.

Отже, самооцінка відіграє велику роль у формуванні особистості школяра. Саме в молодшому шкільному віці в школяра активно розвивається самооцінка і вдосконалюється здатність самооцінювання.

До кінця молодшого шкільного віку важливо, щоб школярі навчилися адекватно оцінювати себе та оточуючих, оскільки це є основним мотивом поведінки.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ СПІЛЬНОЇ ПРОЄКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Діагностика рівнів сформованості самооцінки молодших школярів

Описана в першому розділі проблема розвитку самооцінки молодших школярів є надзвичайно актуальною та потребує подальшого дослідження й вдосконалення.

Констатувальне дослідження рівнів сформованості самооцінки школярів молодшого шкільного віку на уроках дизайну і технологій проводилось на базі Петрашівського ліцею Герцаївської міської ради в 1 класі, де навчаються 16 учнів та в 2 класі, де навчаються 22 учні.

Основними завданнями констатувального дослідження рівнів сформованості самооцінки молодших школярів визначено:

- відбір діагностичних методик визначення рівнів сформованості самооцінки молодших школярів;
- визначення рівнів сформованості самооцінки молодших школярів початкової школи.

У першому розділі нами описано структуру самооцінки молодших школярів, в якій ми виокремили наступні компоненти: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-практичний.

До даних компонентів, ми визначили діагностичні методики, які представлені в Таблиці 2.1, які дозволили нам визначити рівень самооцінки молодших школярів.

Таблиця 2.1.

**Критерії та діагностичні методики дослідження
самооцінки молодших школярів**

Критерій	Діагностичні методики
Когнітивний	Методика діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн, Методика «Мій пелюстковий портрет», бесіда з учнями.
Мотиваційно-ціннісний	Методика «Сходинки», методика «Портрет моєї дитини», анкетування.
Діяльнісно-практичний	Дослідження «Я очима моїх однокласників»

Для нашого дослідження було використано наступні методики:

1. Методика діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейна(2 клас), (Додаток 1).
2. Методика «Сходинки» (1 та 2 клас), (Додаток 2).
3. Дослідження «Мої промінчики» (2 клас).
4. Дослідження «Я очима моїх однокласників» (1 клас).

Методики дослідження рівня сформованості самооцінки молодших школярів за когнітивним критерієм дозволили виявити уявлення учнів про самооцінку, які та показали нам чи уміють вони самостійно оцінити себе та свій характер, свої позитивні й негативні якості.

Методика діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн (2 клас)

Кожна людина оцінює свої можливості, здібності і риси характеру. За цією методикою розвиток кожної якості зображено вертикальною лінією, нижня точка якої відображає низький її розвиток, а верхня – високий.

Запропоновано 7 ліній, які позначають:

- здоров'я;
- розум;
- здібності;
- характер;
- авторитет серед однолітків;
- уміння робити/майструвати щось своїми руками;
- зовнішність;
- впевненість у собі.

На кожній вертикальній лінії учні рисою (-) позначають рівень розвитку відповідної якості, після цього хрестиком (x) позначають на якому рівні розвитку вони хотіли би, щоб ця якість була в них розвинена, щоб бути цілком собою задоволеним.

Відстань від позначки (-) до (x) рахується як рівень домагань.

Обробка результатів здійснена і виражена в балах, довжина кожної вертикальної лінії 100 мм.

За результатами нашого дослідження виявлено:

У 19 учнів високий рівень домагань (від 75 до 88 балів). Це підтверджує реальне та адекватне уявлення школярів про свої можливості. У 3 учнів рівень домагань завищений (92-100 балів). Це означає, що в цих школярів нереалістичне уявлення про свої можливості.

У 6 учнів високий рівень самооцінки (80-100 балів), у 12 учнів самооцінка на середньому рівні (від 45 до 74 балів), а в 4 учнів самооцінка на низькому рівні (44 бали і нижче) (рисунок 2).

Для того, щоб виявити здатність дітей до самооцінювання ми використали методику під назвою «Мій пелюстковий портрет». Учням запропоновано написати своє ім'я і намалювати свій портрет у центрі сонячного

кола. Уздовж променистої лінії учням потрібно написати усе найкраще, що вони можуть сказати про себе.

За результатом нашого дослідження, з'ясувалося, що в 1-му класі питання яким є учень не показує справжньої самооцінки дитини. У більшості учнів самооцінки виявилась завищеною. 63% учнів вказали на ті якості, які їм не притаманні: «супер-герой», «найсильніший», «відповідальний»...

Після цього дітям запропоновано намалювати хмару і на полях написати свої негативні якості. Тобто подивитися на себе з іншої сторони.

Для більшості учнів це завдання здалось складним, нерозв'язаним. 38 % учнів не змогли вказати свої негативні якості і відповіли, що не знають відповіді. 25% (4 учні) відповіли, що вони «ідеальні» і що в них немає негативних якостей. Натомість 37 % учнів написали такі риси: «злюся», «не хочу робити домашню роботу», «лінуюсь» та ін.

У 2-му класі результати дещо інші: в 55% учнів завищена самооцінка, 46% учнів мають самооцінку на середньому рівні, а в 9% занижена самооцінка.

Щодо негативних якостей, то 64 % учнів написали по 4 риси і більше, а решта – 36% - написали по 1 і 2 негативних рис.

Для того, щоб виявити ступінь розуміння самооцінки, ми використали і метод бесіди. Дітям було запропоновано відповісти на запитання:

1. Які якості тобі подобаються в людях?
2. Які позитивні якості інші можуть знайти в тобі?
3. Які позитивні якості ти знаходиш сам в собі?
4. Які свої недоліки ти можеш назвати?

Для того, щоб учні не відчували себе некомфортно, бесіди проводились в індивідуальній формі. Завдяки використанню цієї методики, нам вдалося констатувати, що в першокласників ще немає тих уявлень, які би дозволили їм зрозуміти та пояснити суть поняття «самооцінка». Натомість в другокласників є більш-менш правильні поняття про «самооцінку» і вони більш аргументовано змогли дати відповідь на запитання.. Тобто вікові особливості відіграють велику роль у проведенні таких досліджень.

Дане дослідження дало нам можливість виявити наявність уявлення в школярів молодшого шкільного віку про самооцінку та чи вміють вони знаходити в собі та в інших позитивні та негативні сторони. Це дає нам підставу зробити висновок, що для першокласників, які лише почали навчатися, когнітивний компонент розвинений дещо в меншій мірі. Для того, щоб учень 1-го класу навчився визначати свої позитивні та негативні сторони, потрібен досвід з обов'язковим включенням в навчальний процес. Тобто для учнів 2 та старших класів поступово сформувалися ці знання про себе, тому вони дежко можуть оцінювати свої вміння, свою діяльність та поведінку з чужої точки зору.

Рисунок 2.1. Рівень розвитку самооцінки молодших школярів за когнітивним критерієм

Підсумовуючи результат дослідження рівня самооцінки молодших школярів за когнітивним критерієм, ми можемо зробити висновки, що в більшості учнів самооцінка адекватна і рівень домагань відповідає реальним можливостям (81%). З'ясовано, що за когнітивним критерієм найбільший відсоток складають школярі із високим та середнім рівнем, що представлено наступним чином – високий 24,1%, середній – 50%, низький – 25,8%. Ставлення молодшого школяра до себе та до оточуючих людей є

нестабільним; залежить від багатьох непрогнозованих факторів, слів педагога чи однолітків-друзів, настанов батьків, особистих невдач та негараздів.

У дітей з високою самооцінкою та завищеним рівнем домагань нереалістичні уявлення про себе та свої можливості, вони амбітні, самовпевнені та некритичні до себе. Школярі з заниженою самооцінкою ведуть себе дуже тихо, майже непомітні та майже ніколи або дуже рідко намагаються висловити свої думки.

Рівні самооцінки молодших школярів за когнітивним критерієм представлені на рис. 2.1.

Ціннісне відношення до себе та до інших людей – це основа психічного й морального здоров'я, одна із умов успішної самореалізації підростаючої особистості, її життєвого самовизначення.

На діагностику мотиваційно-ціннісного компонента самооцінки молодших школярів (потреба в діяльності самооцінювання та інтерес до діяльності самооцінювання) ми обрали методику «Сходишки».

Методика «Сходишки» (2 клас)

Найбільше школярам сподобалось завдання зі сходишками, де вони мали поставити себе на одну зі сходинок і потім вибрати сходишку, на яку, на їхню думку, їх би поставили батьки. На верхніх сходишках (перші 3) опиняються кращі учні: розумні, активні, хороші; на трьох нижніх – погані учні. Чим вища сходишка, тим кращій учень, чим нижча – тим гірший.

За результатом цієї діагностики в 2 класі: 1 учень поставив себе на першу сходишку і вважає, що батьки поставили би його на 7 сходишку. У цього учня занижена самооцінка, він не вміє адекватно оцінювати себе і не розуміє, яким чином інші його оцінюють, тобто в нього неадекватна самооцінка. 13 учнів поставили себе на сходишки 4 та 5, а це означає, що вони вважають себе середніми і хорошими учнями і в них середня, адекватна самооцінка; натомість, 8 учнів поставили себе на сходишку 7, тобто в цих учнів завищена самооцінка і вони в собі бачать лише позитив.

Проаналізувавши вибір сходинок, на які, на думку учнів, їх поставили би батьки, то лише в 3 (14 %) школярів співпали свої сходинки зі сходинками батьків, тобто в цих учнів адекватна самооцінка і при виборі сходинки вони посилались на реальні ситуації. У 13 учнів (59 %) сходинка, на яку би їх поставили батьки була вищою, аніж та, на яку самі себе поставили. Це означає, що цих учнів батьки часто хвалять, підтримують. А в 6 учнів (27 %) сходинка, на яку би їх поставили батьки, була нижчою, аніж ту, на яку вони самі себе поставили. Це означає, що батьки цих учнів мають багато вимог від своїх дітей, можливо, часто незадоволені їхньою поведінкою і результатами.

За результатами дослідження: 1 учень відповів: «Не знаю» і відмовився від участі в дослідженні, це означає, що в школяра низька самооцінка і йому важко себе оцінювати, 3 учні поставили себе на сходинку 4, 1 учень вибрав сходинку 5, 8 учнів поставили себе на сходинку 6, 3 учні поставили себе на сходинку 7.

У 1 класі виявилось, що з 15 учнів, які взяли участь у дослідженні, абсолютно всі вважають, що батьки їх поставили на найвищі сходинки : 6 та 7. Це свідчить про те, що дітей часто вдома хвалять, підтримують і це дає учням підставу вважати, що вони найкращі і це перевищує їхню самооцінку.

Таким чином, у 6 % учнів низький рівень самооцінки, у 25 % учнів класу середній рівень самооцінки, оскільки вони пояснили та обґрунтували свій вибір, у 69 % учнів завищена самооцінка, вони перебільшують свої можливості. Діаграма рівнів самооцінки учнів 1 класу представлена на рисунку 3.

Також разом зі шкільним психологом було проведено анонімне анкетування, в якому школярі 1 та 2 класів мали обирати один із запропонованих варіантів :

- а) Я подібний (-а) своїм одноліткам;
- б) Я унікальний (-а);
- в) Я хочу бути кращим (-ою)

За результатами цього анкетування в 1 класі: 31 % учнів вважають себе подібним до інших, 56 % вважають себе унікальними та 13 % бажають стати кращими.

У 2 класі за результатом анкетування: 59 % учнів вважають себе подібними з іншими, 27 % вважають себе унікальними, 14 % вважають, що їм ще треба працювати над собою.

Підсумовуючи усі дослідження ми зробили висновки, що в першокласників переважає високий рівень самооцінки, в середньому такий рівень в 63 % учнів. Ці діти кожного разу переоцінювали свої можливості, несправедливо вважали себе лідерами, іноді забували про самоконтроль та обирали завдання, які їм не під силу. Також прискіпливо ставились і відгукувались про роботи інших учнів, вважаючи свої роботи кращими.

У 4 учнів 1-го класу (25 %) адекватна самооцінка. Ці учні завжди активні, уважні, обирають завдання, які підходять своїм можливостям, завжди перевіряли правильність виконаного завдання.

У 12 % учнів 1-го класу занижена самооцінка. Учні невпевнені в собі, ще перед тим, як починати виконувати завдання вже мали сумніви, що зможуть виконати. Іноді вони відмовлялись брати участь у дослідженні та на уроках не виконували завдання.

Також у 1-му класі була відчутна підвищена конкурентність між учнями.

«Опиши себе очима інших» (1 клас)

На уроці дизайну першокласникам було запропоновано намалювати яблуко і дібрати до нього слова, що йому підходять (наприклад: зелене, соковите, хрустке...). Після того, як учні впорались із завдання, їм роздали картки з намальованим силуетом дитини. Завдання для школярів було уявити, що то вони і описати якими вони є очима однокласників. У деяких учнів забракло слів після 3 написаних, а деякі написали дуже багато слів.

За даним дослідженням виявлено, що 13 % першокласників забракло слів, щоб себе описати, а це свідчить про низьку самооцінку. У 37% обсяг слів

був достатнім, а отже, і самооцінка на достатньому рівні, а от в 50 % учнів, за даними цього дослідження самооцінка на високому рівні.

Методика «Портрет моєї дитини» (батьки 2 класу) - мета проведення цієї методики –виявити інтереси учнів, їхні нахили, особливості та визначити які в них відношення з батьками та яке ставлення до навчання та школи.

Не превеликий жаль, проаналізувавши анкети, ви зробили такі висновки: 14 % батьків не знають, чим любить займатися їхня дитина та які предмети подобаються; 32 % батьків визнали, що проводять мало часу з дітьми, через насичений графік роботи та інші буденні справи; 54 % батьків знають все (або майже все) про те, чим цікавляться їхні діти.

Наші анкети змусили багатьох з батьків поринути в роздуми і задати собі цікаве та важливе питання: «Наскільки добре я знаю свою дитину?». Для деяких батьків, за їхніми словами, це анкетування дозволило переглянути свій робочий графік та більше цікавитись і дізнаватись в своїх дітей про їхні вподобання та улюблені заняття.

Підсумовуючи дане анкетування, ви виявили, що батьки охарактеризували своїх дітей таким чином: 27 % учнів уважні, слухняні та виконують задані завдання шляхом заохочення від батьків; 59 % учнів нормально сприймають прохання від батьків та виконують те, про що їх просять; 14 % учнів не охоче або часто відмовляються виконувати щось або трудитися за проханням батьків.

Також слід зазначити, що 68 % батьків з легкістю змогли вказати як позитивні, так і негативні сторони своїх дітей.

Підсумовуючи результат дослідження рівня самооцінки молодших школярів за мотиваційно-ціннісним критерієм, ми можемо зробити висновки, що найбільший відсоток складають школярі із високим та середнім рівнем, що представлені наступним чином – високий 37 %, середній – 38 % та низький – 25 % .

Рівні самооцінки молодших школярів за мотиваційно-ціннісним критерієм представлені на рис. 2.2.

Рисунок 2.2. Рівень самооцінки молодших школярів за мотиваційно-ціннісним критерієм

Діагностика за діяльнісно-практичним компонентом самооцінки була спрямована на визначення вмій молодші школярі:

- коректно оцінювати своїх однокласників під час спільної роботи;
- чесно оцінювати свою працю;
- працювати в групі;
- сприймати оцінки своїх однокласників (навіть коли оцінка погана).

Для того, щоб ми досягли вищеззначених цілей, ми використали методику «Спектакль» (2 клас). Школярам було задано завдання уподібнювати себе та своїх друзів, з якими вони навчаються в одному класі з героями казки (спектаклю). Учень (у ролі режисера) мав визначити та розподілити ролі для своїх однокласників. Також учень-режисер мав і себе поставити для виконання одної з ролей.

За цією методикою ми мали за мету з'ясувати, як саме школярі будуть розподіляти ролі і як вони оцінюють здібності своїх однокласників і свої також.

За результатом проведеної методики ми визначили, що 41 % учнів переоцінюють свої можливості та вважають, що вони обов'язково мають грати головну роль, а решта мають грати другорядні ролі. Натомість, коли розпочинали гру-спектакль, виявлялося, що з 41 % учнів, які вважали себе здібними грати головні ролі, насправді 23 % могли таку роль виконувати.

На нашу думку, ця розбіжність обумовлена тим, що в молодших школярів ще не достатньо розвинути організаторські навички.

При аналізі оцінних суджень школярів було виявлено, що клас ділиться умовно на 2 групи:

1 група учнів охоче оцінюють своїх однокласників досить доброзичливо та в більшості випадків позитивно, використовуючи узагальнені критерії оцінювання; себе оцінюють строго;

2 група учнів більш упереджено та критично оцінюють своїх товаришів. А найцікавіше, що свої якості та вміння вони переоцінюють.

Також було використано методику «Сортування», за допомогою якої ми проаналізували, чи здатні учні розгорнуто диференціювати самооцінку, як вони розуміють те, якими їх бачать їхні однокласники.

Таким чином, з виразом «мені подобається перебувати в добрих і дружніх стосунках з усіма» погодились усі учні, що становить 100%. Натомість, з виразом «мені не подобається, коли виникає якась конфліктна ситуація» погодились 88% учнів.

З виразом «я завжди готовий/готова стати на чийсь сторону під час непорозуміння та конфлікту» погодились 81% першокласників та 95% другокласників.

Також виявлено, що більшість першокласників відповіли, що вони погоджуються з виразом «я часто прислуховуюсь порад однокласників», а 45% другокласників не були згідні з цим виразом. Вони вибрали варіант «мені подобається керувати іншими».

Рисунок 2.3. Рівень розвитку самооцінки молодших школярів за діяльнісно-практичним критерієм.

Підсумовуючи результат дослідження за діяльнісно-практичним критерієм, ми зробили висновки, що в школярів 2 класу переважає самооцінка середнього рівня – близько 45%, у 23 % учнів класу низька самооцінка, а в решти – 32 % завищена самооцінка.

Проведена діагностика дала можливість визначити рівень сформованості самооцінки молодших школярів як середній показник рівнів розвитку її складових.

Учні з *високим рівнем* самооцінки усвідомлено здійснюють самооцінку, вони знають що, навіщо і як оцінювати. Ці учні вміють висловлювати свою думку, обґрунтувати свій вибір та свою точку зору. Ці школярі вміють ставити питання, вміють порівнювати, оцінювати свої знання та можливості та спосерігати. Також ці учні вміють знаходити свої слабкі сторони, і, що дуж важливо, визнавати це і працювати над їх вдосконаленням. Учні з високим рівнем самооцінки більш самостійні, але іноді переоцінюють свої здібності.

Для учнів з *середнім рівнем* самооцінки характерно знати що і як оцінювати, але в них виникають складнощі з використанням своїх вмінь та знань. Вони орієнтуються в критеріях оцінювання, які їм зазвичай пропонує вчитель і також оцінюють тільки коли є така вказівка від вчителя. Учень з середнім рівнем самооцінки бачить свої недоліки, але часто не може пояснити свої дії та вчини, не може знайти потрібні слова. Такі учні дуже рідко можуть проявляти самостійність і часто потребують допомоги від учителя.

Для школярів з *низьким рівнем* самооцінки характерне часте ігнорування самооцінювання, вони знають, що оцінювати, але не знають як оцінювати і навіщо. У них ще не сформовані вміння порівнювати, не здатні зробити рефлексію оцінювання. Такі учні здебільшого мають обмежений світогляд, мають слабо розвинутий запас слів і допускають помилок. Також для таких школярів характерна боязнь щось розпочинати робити.

Ми зауважили, що в класі, де домінує адекватна самооцінка досить легко проводити уроки. Учні із середнім рівнем самооцінки дослуховуються до порад, часто ставлять запитання, перед тим як починати виконувати завдання.

Діти, які мають низьку самооцінку невпевнені в собі, сором'язливі, бояться нового і незвіданого, а перед тим, як починати щось нове, вони вже налаштовані на негативний результат, провал та неуспіх. У цих дітей зазвичай навчання дається досить важко, в них часто проблеми з однолітками, просте спілкування з однокласниками також не складається, бо вони бояться увійти в контакт.

Школярі з високим рівнем самооцінки дуже самовпевнені, починають виконувати завдання не дослухавши як його правильно виконувати, дуже амбітні, непосидючі та надто активні. Часто обирають надскладні завдання, які їм не під силу виконувати.

Результати констатувального дослідження, майже за всіма критеріями, показали недостатній рівень сформованості самооцінки у молодших школярів, що підтверджує відсутність цілеспрямованого досвіду формування у молодших школярів самооцінки у процесі спільної навчальної діяльності.

Отже, дослідження, яке було проведене нами, показало, що у 47,2% учнів уміння здійснювати самооцінку та оцінювати інших знаходяться на низькому рівні, у 36,7% – на середньому, і тільки у 16,1% – на високому.

Таблиця 2.2.

**Розподіл молодших школярів
за рівнями сформованості їх самооцінки**

Рівні	Розподіл учнів у %
Високий	16,1
Середній	36,7
Низький	47,2

Здобуті нами дані допомагають зробити висновки, що під час навчального процесу, вкрай необхідно формувати та розвивати в молодших школярів уміння та навички здійснювати самооцінювання. Результат оволодіння учнями самооцінкою характерний середнім та низьким рівнями.

Завдання нашого дослідження – навчити молодших школярів, зокрема під час проєктно-технологічної діяльності, оцінювати свої знання та вміння, аналізувати свої дії та вчинки, бачити свої переваги та недоліки, навчитися розв'язувати конфліктні ситуації, навчитися самостійно приймати рішення. Тому над адекватним розвитком самооцінки варто попрацювати і школярам, і батькам, і педагогу.

У процесі дослідження нами визначено, що забезпечення відповідних організаційно-педагогічних умов має значний потенціал для формування самооцінки, зокрема у процесі спільної проєктно-технологічної діяльності. Опишемо визначені умови у наступному параграфі.

2.2. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування самооцінки молодших школярів у процесі спільної проєктно-технологічної діяльності

Очевидним є той факт, що сучасні орієнтири початкової освіти вимагають від вчителя Нової української школи забезпечення таких умов, які сприятимуть розвитку самооцінки в учнів.

Щоб забезпечити правильне формування та адекватний розвиток самооцінки в молодших школярів, важливо, щоб вчителі приділяли особливу увагу мотиваційному компоненту. Потрібно налаштовувати школярів на позитив і успіх, налагоджувати хороші стосунки і навчити позитивно ставитись до процесу самооцінювання: оцінювання своїх однолітків та сприйняття чужих оцінок.

Тільки в результаті позитивної взаємодії вчителя й учнів та учнів з однолітками можливе досягнення хороших результатів.

На основі отриманих результатів нашого дослідження нами запропоновано організаційно-педагогічні умови формування самооцінки в школярів молодшого шкільного віку в умовах спільної проєктно-технологічної діяльності:

- *соціально-корисна спрямованість і мотиви спільної проєктно-технологічної діяльності;*
- *створення вчителем можливостей колективного аналізу, оцінки й презентації результатів спільної проєктно-технологічної діяльності;*
- *підтримка сприятливого психологічного комфорту та позитивного емоційного стану молодших школярів у процесі спільної проєктно-технологічної діяльності.*

Сучасна початкова школа звертає особливу увагу на розвиток творчості в молодших школярів. Відтак, навчальний процес має бути як засобом для здобуття знань, так і засобом індивідуального розвитку кожного школяра. Тому доцільно використовувати на уроках різноманітні форми навчальної

діяльності, щоб учні навчилися комунікувати, узгоджувати та висловлювати свої ідеї.

Крім цього, вміння презентувати та чітко викладати суть виконаного завдання та отримані результати також відіграють важливу роль у формуванні самооцінки.

2.2.1. Соціально-корисна спрямованість і мотиви спільної проєктно-технологічної діяльності

Для забезпечення формування та розвитку самооцінки як найважливішої якості особистості школяра молодшого шкільного віку, вчитель повинен приділяти особливу увагу мотиваційному компоненту учнів. Саме вчитель створює умови для позитивного ставлення до процесу самооцінювання. У результаті цієї взаємодії учні з великим бажанням та захопленням починають виконувати вказівки та прохання вчителя, розвивається інтерес до виконання завдань та формуються ті навички та вміння, які необхідні для розвитку самооцінювання. Зрештою, школярі розпочнуть сприймати самооцінку як дуже важливу якість, без якої не можливо знайти в соціумі свою значимість.

Викладання технологічної галузі в початкових класах полягає в тому, щоб формувати в школярів переконання, що праця є життєвою необхідністю. Учні мають зрозуміти, що без праці неможливо жити. Також щоб навчити учнів елементарних трудових дій, які сприятимуть тому, що вони зрозуміли важливість праці (Мачача Т, 20018).

Таким чином, формується важлива життєва компетентність та вселяється впевненість в собі, розвивається самооцінка та породжує в учнів бажання розпочинати щось нове, спробувати себе в різних цікавих видах діяльності.

Творча людина не може обмежуватися якоюсь лише діяльністю, а має бути обізнаною та компетентною у всьому. Така людина має бути здатна адаптуватися до будь-яких нових умов.

Якщо виходити з сучасної парадигми навчального процесу, то згідно з нею найважливіше – це розширення політехнічного світогляду учнів і розвиток їхніх творчих здібностей на основі взаємозв'язку трудового навчання з основами наук; активне ознайомлення з масовими професіями, виховання потреби у праці та оволодіння певною професією; ознайомлення учнів з основами ринкової економіки, різними формами господарської діяльності. З огляду на це, урок має бути спільним пошуком істини вчителя та учня, де учень - головна особа уроку, де немає атмосфери бездуховності, де школярі не просто засвоюють основні знання, а включаються у творчий процес пізнання. Це вимагає від учителя творчого підходу до організації навчального процесу, особливо у виборі методичних прийомів і засобів, формі уроку, підборі наочного, роздаткового матеріалу (Тягун В.М., 2020).

На уроках дизайну цікаво буде запропонувати учням «погратися» з кольорами, перемішувати їх і отримувати нові відтінки. Це, на нашу думку, було би дуже цікавим і пізнавальним, оскільки діти отримають нові знання, цікавий досвід та навчатися сміло пробувати нове, пізнавати непізнанне та не боятися експериментувати.

Цікаво навчити учнів «перевтілювати» героїв казки, яких вони ліпили з пластиліну, на зовсім інших героїв. Так школярі навчатися експериментувати та бути уважними до деталей та усвідомлювати, що дрібниць не буває і кожна деталь відіграє свою важливу роль.

З природніх матеріалів можна сконструювати цікаві вироби. Так, наприклад, можна запропонувати молодшим школярам принести до школи жолуді та каштани, а з них зробити грибочки.

Також можна усім класом назбирати шишки, а потім розділити учнів на групи. Кожна група має виготовити з шишок щось незвичне, нове.

Осінь – чудова пора року, яка радує нас своєю щедрістю. Тому цим можна цікаво скористатись на уроках дизайну та технологій та організувати шкільну виставку, до якої можна долучити усіх молодших школярів. Кожен клас готує свою презентацію та змагаються за почесні місця.

Нині, як ніколи важливо проводити національно-патріотичне виховання молодших школярів. Тому можна організувати шкільний ярмарок, на якому всі класи приносять власноруч приготовлені смаколики, або ж вирощені овочі та фрукти. Отримані кошти відправити нашим захисникам або волонтерам, щоб допомагати в закупівлі необхідних речей для тих, хто на передовій і захищає нас. Таким чином, кожен школяр відчує радість, що став корисним і зміг вкласти свій маленький внесок і до шляху до перемоги.

Уроки технологій надають можливість школярам ознайомитись із різними професіями та видами діяльності. Після виникнення інтересу до однієї з професій, згодом школярі зможуть обрати те, що по їм найбільше підходить.

Проведення екскурсій на уроках технологій також вважаються навчально-виховним процесом. Так, наприклад, можна сходити з молодшими школярами до пекарні, де учні на власні очі побачать, яку дорогу долає та сама булочка чи випічка з пекарні до столу кожного. Також учні можуть брати участь у приготуванні тіста, запіканні, що значно зацікавить їх професією пекаря і в подальшому будуть цікавитися ще більше цією професією.

Маємо зазначити, що будь-яка екскурсія повинна бути тісно пов'язана зі змістом програмного матеріалу і обов'язково має мати навчальне та виховне завдання.

Таким чином, зі школярами, при можливості, можна сходити: на ферму, в сад, майстерню з пошиття одягу, на будівельний майданчик, тощо. Звісно, враховуючи техніку безпеки попередньо провівши інструктаж.

Будь-яка екскурсія, якщо вона добре запланована та підготовлена, принесе велику користь кожній дитині.

Цінні уроки технологій, зокрема, й тим, що школярі отримують і певні знання та вміння, але й під час вироблення та виготовлення конкретних об'єктів, які мають корисну значимість, можуть здобути спеціальні вміння та навички та розвивати свої здібності. Для цього потрібно вибирати такі завдання, які підходять школярам відповідно до їх здібностей та нахилів, щоб

їм було цікаво братися за такі завдання, а кінцевий результат щоб приніс їм багато радості та впевненості в своїх знаннях та силах.

Праця може приносити радість лише в тих випадках, коли учні під час виготовлення виробу чи роботи над проектом відчувають, що вони розкривають свій талант, розвивають свої здібності.

Для якісної трудової діяльності необхідно, щоб була розвинена увага, спостережливість, увага та мислення. Науково доведено, що знання, які були отримані під час активної роботи краще засвоюються та запам'ятовуються, аніж ті, про які можна прочитати або почути з чийсь розповіді.

Ми також пропонуємо, щоб молодші школярі завели творчі щоденники, де вони будуть записувати роботи, які вони самостійно вибрали для виконання. Ці щоденники згодом допоможуть їм проаналізувати свої інтереси, нахили та вибрати професію.

Дуже важливим аспектом є те, що на уроках дизайну і технологій формується і розвивається культура праці та здоровозбережувальна компетентність, тому вчитель систематично звертає увагу на важливість дотримання правил безпечної праці та правильної організації робочого місця.

Крім здоровозбережувальної компетентності, на отримання навичок організації робочого місця, школярі з перших класів навчаються бережливо та економно ставитись до використання матеріалів на уроках малювання та праці. Так, наприклад, під час вирізування деталей з різних матеріалу можуть залишитись багато відрізків (картону, матерії, кольорового паперу, нитки, тощо). Якщо не звертати на це увагу, то учні викинуть це все. Тому вчитель має наголошувати на тому, що будь-який матеріал потрібно використовувати бережливо та економно, а рештки від вирізування можна поставити в папку та використати наступного разу для якихось аплікацій. Адже кожен предмет – це чийсь труд, до якого треба ставитись з повагою.

Дане економічне виховання тісно пов'язане з іншим вихованням – екологічним. Оскільки молодшим школярам потрібно пояснити, що

економлячи ресурси, вони бережуть природу. Результатом цього виховання має бути бажання кожного школяра брати участь в охороні природи.

Для прикладу, можна виготовити годівнички для пташок, щоб вони змогли пережити зиму. Звісно, молодшим школярам буде складно самостійно їх виготовити, але в цьому їм можуть допомогти батьки, старші брати та сестри або вчителі.

Виготовлення годівничок несе не тільки початкове значення, де учні дізнаються як зимують птахи, що їдять і чим заборонено підкормлювати, але й важливе виховне значення. Тому що в школярів виховуватиметься бережливе ставлення до живої природи.

До цієї теми можна й конкурси придумати, коли команди на швидкість будуть вибирати з великого переліку кормів лише ті, які підходять конкретним пташкам. Це буде і повчально, і цікаво!

Також доречно буде, якщо молодші школярі братимуть участь в озелененні шкільного подвір'я, садженні дерев та квітів. це допоможе виховувати в школярів бережливе ставлення до рослин і до природи в цілому.

Оскільки проєктно-технологічна діяльність займає багато часу при підготовці до неї, вчитель має чітко розподіляти та контролювати всі процеси. У випадку, коли більш активні та творчі учні завчасно закінчують роботу, вчитель має бути готовий до їхнього залучення до додаткових видів діяльності. Саме тому забезпеченість різними матеріалами так важлива.

Наприкінці кожного уроку дизайну і технологій доцільно обговорювати з учнями, що вони будуть виготовляти на наступному уроці і що для цього треба підготувати. Це потрібно, насамперед, для того, щоб уникати непорозумінь, коли школяр на початку уроку виявить, що в нього закінчився кольоровий папір чи картон потрібного кольору або не вистачає пластиліну чи фарби. Тому завчасно обговоривши з учнями, що саме їм знадобиться для наступного уроку і які матеріали їм потрібно підготувати, можна з легкістю уникати подібні ситуації.

Коли дитина залучена до тих видів діяльності, в яких вона зацікавлена, то це приносить їй задоволення і забезпечує розвиток.

Так, наприклад, можна провести творчу годину і виготовити квіти (тюльпани, наприклад) з гофрованого паперу, які потім кожен учень подарує своїй мамі. Таким чином, в учнів розвиватиметься естетичний смак, турботливість, повага до близьких та самооцінка. Адже найкращий подарунок – це власноруч приготований.

Підсумовуючи всі вищезгадані методи мотивування молодших школярів, варто зазначити, що вчитель має бути уважним до кожного з учнів, схвально ставитись до кожної виконаної роботи.

Навіть якщо робота не досить досконала, все одно варто похвалити школяра, делікатно вказуючи на ті місця, де варто було би постаратися більше, аби він не втратив бажання виконувати завдання.

Уроки дизайну і технологій тісно пов'язані з розвитком творчості учнів, бо вони базуються на прояв ініціативи, досліджень, створень проєктів, спонукає до пошуку. Для того, щоб розвивати творчість та привити в школярів інтерес до навчання, необхідне проведення творчої діяльності. Школярі мають перебувати в умовах пошуку, дослідження, щоб відкривати для себе щось нове та проявляти свої нові здібності.

Отже, мотивами проєктно-технологічної діяльності в школярів молодшого шкільного віку є:

- пізнавальні – потреба в знаннях проєктно-технологічної діяльності;
- соціальні – потреба вибрати улюблене заняття, яке згодом стане улюбленою професією;
- художньо-естетичні – формування смаків та стилю;
- духовні – формування та розвиток самооцінки.

Для навчання за проєктною методикою найважливішим є орієнтація на інтереси школярів. А вчитель має допомагати кожному з учнів здобути знання та вміння і розвиватися як особистість.

Для того, щоб школярі виконали вдалий та якісний проєкт, потрібно щоб вони мали знання про даний матеріал, як його обробляти, щоб отримати бажаний результат.

Технологія спільного проєктування має за мету розв'язання якоїсь проблеми чи задачі групою школярів, які, інтегруючи свої знання з різних галузей, зможуть отримати гарний результат.

Таким чином, спільна проєктно-технологічна діяльність сприяє:

- розвитку творчості, уяви;
- здоровому психічному розвитку школярів;
- формуванню технологічної культури;
- формування здатності адаптуватися;
- формуванню навичок синтезу та пошуку рішень;
- прагненню самовдосконалюватися;
- розвитку самооцінки;
- об'єднаності та згуртованості школярів.

Маємо пам'ятати, що основну роль у всебічному розвитку дитини відіграє взаємодія навчального закладу і сім'ї. Саме у сім'ї закладається фундамент подальшого розвитку дитини, формуються перші уявлення про себе та про все, що дитину оточує.

Так само можна залучати батьків та взаємодіяти з ними під час проведення різних тематичних тижнів. Так, наприклад, впродовж тижня учні поділені на групи і працюють над проєктом, який пов'язаний з тематикою тижня.

Візьмемо як приклад тиждень «Чарівна осінь». Учитель взаємодіє з батьками, а ті, в свою чергу допомагають своїм дітям виконувати завдання, організовують якусь екскурсію чи похід, де школярі можуть збирати матеріал для подальшого виконання проєкту та познайомляться з природою. Також можна виготовити композиції з осінніх квітів і організувати гарну виставку. Таким чином школярі відчуватимуть потужну підтримку з боку батьків і

будуть вчитися співпрацювати, а учитель і батьки отримають цінний досвід взаємодії, довіри та взаємодопомоги.

На нашу думку, коли батьки беруть участь у шкільних заходах, допомагають та співпрацюють з педагогом, то в школярів виникає відчуття, що батьки про них піклуються і таким чином зростає і повага до батьків і самоповага.

Кожна дитина унікальна, неповторна та по-своєму обдарована. Тому перед вчителем початкових класів постає дуже важливе завдання – навчити учнів отримувати радість від навчання, від своїх здобутків та відчутти власну значимість.

Крім підбору цікавих тем та матеріалів, важливо, щоб кожний урок розпочинався зі сприятливої емоційної атмосфери та гарного настрою. У класі має панувати атмосфера комфорту та підтримки. Учитель має оцінювати роботу учня змістовно, при цьому створювати позитивний емоційний фон і розповідати про свої позитивні очікування від кожного учня класу навіть тоді, коли оцінки низькі.

Оцінні бали, які виставляє вчитель, повинні, безумовно, відповідати дійсним знанням дітей. Однак педагогічний досвід показує, що в оцінці знань учнів потрібен великий такт. Важливо не тільки, яку оцінку поставив учитель учневі, але й те, що він при цьому сказав.

Щоб забезпечити активний розвиток самооцінки в школярів молодшого шкільного віку, доцільно використовувати на уроках дизайну і технологій ситуації успіху.

Ситуація успіху надає можливість досягнення значущого навчального результату, що передбачає цілеспрямоване подолання учнем труднощів, які зустрічаються в певній діяльності, надання взаємної допомоги в досягненні успіху, конструктивну педагогічну взаємодію в цілому (Гусак О., 2011).

Використання ситуацій успіху підвищує продуктивність навчання та забезпечує успіх у навчанні. Джерелом сил та енергії молодшого школяра – це

успіх у навчанні. Саме успіх у навчанні підсилює бажання вчитися, спонукає до активної роботи та підвищує самооцінку.

Добро відомо, що загальний настрій класу залежить від настрою, з яким вчитель приходить проводити уроки. Тому зміст діяльності педагога полягає в тому, щоб кожний з учнів відчував свою успішність, вірив у власні сили та саморозвивався.

Досягнення успіху залежить від методу поділу учнів класу на групи. При самотійному розподілі учні не завжди роблять це доцільно та правильно, оскільки вони будуть групуватися за тим, хто з ким дружить і більше спілкується. Тому краще всього, щоб педагог поділив клас на групи враховують можливості та здібності кожного учні, щоб в кожній групі були як сильні так і середні і слабкі учні. Тільки так вони зможуть доповнювати один одного, зможуть брати приклад, навчитися чомусь від когось та відчуть сповна радість від досягнутого успіху.

Педагог має навчити учнів тому, що все в житті дається і всього можна досягти лише докладаючи певні зусилля. Тільки докладаючи зусилля і долаючи труднощі можна відчуті успіх і радіти йому.

Для того, щоб створити ситуацію успіху, потрібні наступні умови:

- під час навчання завжди мати позитивний настрій;
- школяр повинен мати можливість висловлювати свою думку;
- проявляти ініціативність;
- школяр має відчувати себе рівним серед своїх однокласників;
- відчувати власну цінність.

Створення ситуацій успіху на уроках дизайну і технологій допомагають школярам долати труднощі, відчувати радість від виконаної роботи та завжди бути активними.

В. О. Сухомлинський наголошував на тому, що велику роль відіграють методи навчання, які вчитель використовує під час уроків. На його думку, усі методи мають викликати в учнів велику зацікавленість та інтерес до навчання. На його думку, успіх в навчанні є невичерпним джерелом сил школяра.

Досягаючи успіху, школяр отримує сили, енергію та бажання вчитися та долати труднощі.

Для того, щоб привернути увагу школярів до навчання та викликати в них бажання виконувати завдання на уроках дизайну й технологій для початку треба, щоб вчитель продемонстрував послідовність виготовлення виробу чи виконання проєкту. Так школярам буде легше зрозуміти суть завдання та спланувати послідовність кроків та дій під час його виконання.

Деяким дітям, можливо, потрібна буде допомога, тому вчителю можна також допомагати таким учням з ескізами проєкту, проконсультувати їх і вести на правильний шлях до виконання проєкту.

Одним важливим завданням для вчителя – проконтролювати, чи робота над проєктом проводиться поетапно.

Потрібно також заохочувати учнів удосконалювати виріб чи проєкт, якщо є така потреба. На цьому етапі учитель має тактовно і вміло підібрати потрібні слова, аби школяр не втратив інтерес чи бажання виконувати завдання. Можна спочатку похвалити і для заохочення сказати, що вийшло досить непогано, але потрібно допрацювати і доробити, щоб результат був ще кращим.

Під час проведення таких уроків дизайну й технологій невід'ємним є обговорення ідей та деталей з однокласниками, тому вчителю потрібно навчити школярів комунікувати між собою, не боятися висловлювати свою думку та пропонувати щось нове та цікаве. Обмінюватися після думками, позитивним настроєм від спільної діяльності, висловити свої сміливі ідеї та обмінятися цими ідеями. Навчити не боятися розказати про помилки та невдачі.

Самооцінка дитини виявляється не тільки в тому, як він оцінює себе, але і в тому, як він відноситься до досягнень інших. Діти із завищеною самооцінкою не обов'язково розхвалюють себе, та зате вони охоче заперечують все, що роблять інші. Учні із заниженою самооцінкою, навпаки, схильні переоцінювати досягнення товаришів.

Педагогу необхідно створювати такі умови, при яких кожен зі школярів відчує радість та щастя досягнутого успіху в своїй діяльності та повірить у свої сили та можливості.

Усі виготовлені вироби та проекти варто розмістити у спільно виготовлений класний куточок. Це створює сприятливу атмосферу для навчання, навіть атмосферу затишку, бо школярі щодня бачать результат їхньої діяльності. Таким чином в школярів з'явиться бажання вдосконалювати свою проєктно-технологічну діяльність, будуть більш впевненими в собі і навчатися адекватно реагувати на помилки.

Варто також зазначити, що ситуації успіху мають вплив і на подальше життя дитини. Усі позитивні та приємні враження, які школяр отримує залишаються в його пам'яті і змінюють його життя. Так само ці ситуації успіху можуть позитивно вплинути на взаємовідносини з однолітками, позитивно змінюючи характер дитини.

Успіх може формуватися за умови, що в класі домінує сприятливий емоційний клімат, доброзичливість та взаємодопомога, учні почуваються захищеними та відчують свою цінність в колективі.

Отже, ситуація успіху є підготовленою та продуманою стратегією проведення уроку і виступає одним з факторів, які впливають на розвиток самооцінки в школяра молодшого шкільного віку.

Отже, соціально-корисна спрямованість і мотиви спільної проєктно-технологічної діяльності на уроках дизайну і технології надають широкі можливості школярам молодшого шкільного віку для формування загальнонавчальних вмінь та навичок, культури праці, розвитку творчості та креативності.

У таких умовах, молодші школярі матимуть можливість розширити свій світогляд, розвивати самооцінку та навчитися оцінювати роботу своїх однокласників.

2.2.2. Створення вчителем можливостей колективного аналізу, оцінки й презентації результатів спільної проєктно-технологічної діяльності

На базі розбудови Нової української школи лежить особистісний розвиток школярів. Сучасна технологічна освіта має за мету розвивати творчі здібності школярів, їх самооцінку та готує їх до життя.

Проєктна робота дуже цікава тим, що кожний учасник групи намагається займати свою позицію, яка відповідає його можливостям, вмінням та знанням. Під час роботи в групі учні більше спілкуються між собою, допомагають один одному, радяться та співпрацюють.

У школі під час спільної навчальної діяльності повинні створюватися усі необхідні умови для прояву особистості учня, має бути поважливе ставлення до кожного, визнання моральних цінностей та переконань особистості дитини тощо.

Для нормального розвитку самооцінки школярі мають навчитися як працювати в колективі, так і презентувати свою роботу. А від останнього, до речі, багато чого залежить. Тому що робота або проєкт може бути виконаний добре, а якщо його презентація буде на низькому рівні, то і оцінка буде відповідна.

Це зумовлює появи в молодших школярів великого бажання порівнювати свої досягнення в навчальній діяльності з досягненнями своїх однолітків та співвідносити свої досягнення як частину великого успіху колективу в спільні справі. Таким способом і формується самооцінка в школярів молодшого шкільного віку.

Загальний емоційний стан команди чи групи, яка виконує якийсь проєкт має великий вплив на хід роботи та на її результат. Позитивне налаштування завжди передує успіху.

Школярі під час спільної проєктно-технологічної діяльності не тільки вчаться працювати в колективі, аналізувати та підбирати матеріал, але й вчаться презентувати результат своєї роботи та діяльності.

Оцінювання результатів колективної творчості молодших школярів деколи суперечливе. Оскільки, крім оцінювання цілої групи чи команди, потрібно оцінювати внесок кожного зі школярів.

Можна оцінювати школярів, наприклад, за критерієм рівня розуміння та засвоєння поданих завдань. Тобто наскільки правильно кожен з учнів підійшов до виконання проєкту, наскільки він був активним і чи була його робота на користь групи.

Ще одним критерієм оцінювання спільної діяльності учнів є точність та якість виконання. Робота має виконатися ретельно і продумано. Деколи школярі мають звичку виконувати роботу чи завдання на швидкість, стараючись першим закінчити роботу. Але не завжди швидке виконання є показником правильності та якості. Тому на цьому потрібно акцентувати ще на початку, коли вчитель пояснює суть завдання та як її виконувати.

Також при оцінюванні роботи варто враховувати аргументованість викладу результату і чи дійшли учні до правильних висновків.

Презентація результату спільної діяльності посідає важливе місце при оцінюванні роботи школярів. Адже вчитель на початку консультує учнів з питань звіту про виконану роботу, а потім оцінює її захист та внесок кожного учня. Під час презентації робіт важливим здобутком ще є формування навичок публічного виступу.

За допомогою колективного аналізу учні можуть визначити та оцінити рівень креативності та оригінальності. Таким чином школярі вчаться мислити нестандартно.

У свою чергу вчитель визначає на скільки учні зрозуміли завдання проєкту і наскільки вдало виконали його.

Під час оцінювання проєктів учитель також має оцінити якість роботи учнів, як учні організовували робочі місця, як дотримувалися техніки безпеки та наскільки відповідально вони ставились до завдання.

Співпраця, комунікація та взаємодія один з одним так само має бути враховані під час виставлення оцінок. Під час спільної діяльності учні не

тільки мають розділити обов'язки, але й мають навчитися розв'язувати маленькі непорозуміння, які виникають під час виконання роботи та сприяти взаємному розвитку усіх членів групи.

На етапі презентації виробу або завдання вчитель оцінює якість представлення колективного проєкту. Для того, щоб оцінювання було об'єктивним, можна дати учням можливість самим оцінити свій внесок у проєкт. Це надасть можливість спостерігати за учнями і визначити, чи є вони щирими та справедливими з колегами та з самими собою. На основі спостережень можна оцінювати внесок кожного з учнів у проєкт.

Оцінювання може також бути взаємним. Тобто учні оцінюють своїх однокласників з якими працювали в одній групі. Це оцінювання можна провести як усно, так і письмово (анонімно). Такий вид оцінювання сприяє розвитку критичного мислення та об'єктивне ставлення до товаришів, незалежно від того, хто з ким дружить чи спілкується більше.

Добре відомо, що для молодших школярів етап виходу до публічного захисту проєкту або творчої роботи є дуже напруженим. Часто учні соромляться і в них виникає бажання відмовитись від публічного виступу. Тому перед вчителем постає завдання, щоб навчити кожного школяра перебороти цей страх і навчити проявляти бажання презентувати проєкт.

Під час роботи над проєктом якраз і проявляється самостійність учнів, їх вміння формувати завдання, ставити собі мету, вміти шукати інформацію та правильно використовувати її. Головна мета проєктів полягає в тому, щоб молодші школярі набралися цінного досвіду та позитивного настрою від участі в них.

Спільна проєктна діяльність на уроках дизайну і технології має вплив і на роль вчителя. Якщо раніше вчитель був носієм знань, який передавав ці знання учням, то тепер вчитель постає в ролі організатора та впорядківця навчальної та пізнавальної діяльності молодших школярів. А школярі, постають в ролі дослідників та пошуковців набуваючи того досвіду, який, беззаперечно, знадобиться в подальшому житті.

Фінальним етапом презентації й оцінки виробу або роботи є рефлексія. На цьому етапі учні беруть участь в обговорюванні своїх вражень від виконання проєкту. Школярі діляться зі своїми враженнями, розповідають про свої досягнення та успіхи та висловлюють свою думку щодо того, що їм давалось тяжко та над чим доведеться попрацювати в майбутньому, щоб результат був кращим.

Крім загального результату групи, важливо, щоб вчитель забезпечив кожному школяреві об'єктивну оцінку та пояснив деталізовано як надалі поліпшити результати. Для цього доречно використовувати питання:

- Чи сподобалось брати участь у проєкті?
- Що далось важче?
- Чи вдалось включитись в командній роботі?
- Що можна зробити інакше?
- Що би ти порадив собі на майбутнє?

Відповідаючи на вище розписані запитання, школярі зможуть покращити свій результат та удосконалювати свої наступні проєкти. Цей зворотній зв'язок допоможе школярам кожного разу старатись більше і покращувати свій результат.

Учні мають розуміти, що зворотній зв'язок є важливішим за будь-яку оцінку, оскільки він веде до шляху подальшого розвитку та успіху.

Після виконання кожного проєкту потрібно, щоб учні розмірковували над тим, що вони зрозуміли і здобули під час його виконання, що вони вивчили нового, що вдалось легко, а що важко і які зміни потрібні. Усе це в сукупності допоможе мотивувати школярів брати участь в проєктах, розвивати свої навички та вміння щось планувати, виконувати та саморефлексувати.

Варто пам'ятати, що кожен проєкт – це чиясь кропітка праця, чийсь старання та труд. Школярі вчаться самостійно розподіляти обов'язки, планувати та організовувати роботу, прогнозувати результати, більше комунікують та вчаться працювати в команді, розвивають свої творчі здібності та самооцінку.

Отже, вплив педагога на формування самооцінки школярів є незаперечним. Організуючи навчальну роботу, вчитель має співвідносити те, що досягається дітьми у результаті не лише їх розумових здібностей, але й самооцінку дитини, її власне уявлення про характер прогнозного рівня реалізації своїх можливостей у різних навчальних ситуаціях. Від цих поглядів залежить впевненість учня в своїх силах, усв усвідомлення результату як успіху чи неуспіху, ставлення до зроблених помилок.

2.2.3. Підтримка сприятливого психологічного комфорту та позитивного емоційного стану молодших школярів у процесі спільної проєктно-технологічної діяльності

Концепція Нової української школи орієнтована на дитину. Ми повинні змінюватися, звикати до нових стандартів, враховувати всі нововведення та йти в ногу з часом. Тому сучасний вчитель не може бути таким, яким був раніше. Сучасний вчитель має організувати навчальний процес так, щоб навчання приносило радість кожному школяру.

У сучасній Новій українській школі має панувати така атмосфера, в якій кожен учень буде відчувати себе комфортно та затишно. Це атмосфера доброти, поваги, любові та доброзичливості.

Від рівня комфорту в школі залежить і бажання школярів ходити до тієї школи. У значній мірі цей психолого-педагогічний комфорт створює вчитель.

Учитель початкових класів має майстерно поєнувати вміння доступно і правильно викладати навчальний матеріал із любов'ю до своєї професії та дітей. Учитель повинен створити такі умови, щоб кожен з учнів мав можливість розкрити свої сильні сторони.

Діти з високою самооцінкою почувають себе в класі впевненіше, сміливіше, активніше проявляють свої інтереси, здібності, ставлять перед собою вищу мету, ніж ті діти, у яких самооцінка занижена.

Для того, щоб школяр, особливо першокласник, знав, що його помічають і про нього дбають, вчителю потрібно щоразу називати його ім'я, контактуючи з ним. А під час виховних годин варто обговорювати важливі для учнів питання, щоб побудувати з ними довірливі стосунки (це може бути дискусія про правила в школі, проспособи взаємодопомоги, взаємну підтримку і про те, як уникати булінгу).

Особливий вплив на атмосферу в класі на уроках мають вибрані вчителем методи та форми навчання. Ці форми мають забезпечувати взаємодію між дітьми, розвиток їхніх комунікативних навичок, психічних процесів та моральних якостей.

Емоційний стан та настрої вчителя також є фактором впливу на атмосферу в класі. Тому, йдучи до школи, вчитель має знати, що його учні найкращі та найрозумніші.

Настрої, з яким учитель проводить урок, також впливає на емоційний стан школярів. Потрібно, щоб учитель не вбачав лише інтелектуальну працю в навчальному процесі, а приділяв увагу і емоційному компоненту. Науково доведено, що все, що вивчається з хорошим настроєм краще сприймається та запам'ятовується. А все, що дитина сприймає зі страхом та боязню буде асоціюватися лише з чимось негативним, що, скоріш за все, призведе до того, що потім дитина просто відмовлятиметься ходити до школи.

Оптимізм у навчальному процесі тісно пов'язаний з оптимізмом загалом. Цей оптимізм та віру в свої сили йде від учителя. Педагог має акцентувати увагу спочатку на успіх, який раніше учень досягав, а вже після цього вказати на недоліки та на шляхи їх подолання.

Успіх, який раніше був досягнутий школярем, є джерелом мотивації та внутрішніх сил, які приносять бажання та енергію для подальшого навчання. Навіть коли школяр одноразово відчув успіх, це може бути рушійною силою для подальшого розвитку особистості.

Тактовність та відчуття міри також важливі фактори, які впливають на атмосферу в класі. Навіть зауваження можна зробити з доброзичливим тоном. Говто гармонійна особистість відчуває і знає міру в усьому.

Для кожного учня здобутки бувають різні і також різним може бути ставлення до них. Вчитель має допомагати кожному учневі щоразу, після досягнутого успіху, прагнути ставати ще кращим.

Особливо важливим є здатність учителя відчувати, помічати та відзначати навіть найменші старання та здобутки кожного школяра. Тому вчитель має старатись віднайти для кожного учня його потреби та створити такі умови, щоб учень мав можливість їх виконати та задовільнити. Для цього вчитель має дуже ретельно вивчати особистість кожного школяра, його характер, поведінку, реакцію на випадковий успіх та на успіх, для якого він докладав максимум зусиль.

Цікавим моментом є підбір завдань, за допомогою яких учні досягнуть успіху з дуже високою ймовірністю. Це допоможе на перших етапах дати учням той поштовх для отримання мотивації та бажання в подальшому щось виконувати. Звісно, вчитель потім підбиратиме інші завдання, які підійдуть кожному учневі за його можливостями.

Тільки знаючи особливості кожного з учнів класу, вчитель може досягти комфортної емоційної атмосфери, де панує взаємодопомога, повага та доброзичливість.

Спонукальною силою розвитку навчальних контактів у молодшому шкільному віці, насамперед, є прагнення дітей допомогти одне одному. У спільній роботі на уроках вони бачать зміцнення дружніх стосунків, умову підвищення продуктивності роботи.

Для того, щоб в класі був сприятливий психологічний комфорт в класі мають бути відсутні або зведені до мінімуму конфлікти між учнями. Тому вчитель має навчити учнів розв'язувати конфлікти та шукати компроміси, аби підтримувати позитивні взаємини з усіма в класі.

Віра вчителя в можливості кожного з учнів може призвести до покращення їхнього навчання. Нерідко досягнення залежить від викладених зусиль, а не від того, наскільки дитина розумна та талановита.

Батьки також відіграють особливу роль у створенні сприятливого психологічного комфорту та позитивного емоційного стану молодших школярів.

Батьки, які бажають, щоб їхня дитина розвивалась всебічно, ставлять певні вимоги, до яких дитина має прагнути. Якщо ж цих вимог не було поставлено і батьки щоразу старались догоджати дитині, то та дитина не матиме жодного бажання щось робити та прикладати до чогось свої зусилля.

Для того, щоб батьки були в курсі з актуальними подіями та знати, що відбувається з їхньою дитиною, вони мають підтримувати ефективну комунікацію з педагогами. Ця комунікація має бути відкритою та довірливою з обидвох сторін. Для ефективної взаємодії добре, щоб батьки з своєю чергу поділилися з учителем зі своїми власними спостереженнями за дитиною. Таким чином, батьки з педагогом спільно враховують інтереси дитини і можуть зрозуміти її потреби та можливості.

Насамперед, батьки мають створити такі умови, щоб дитина довіряла батькам у повній мірі. Навіть коли в школяра щось не вдасться або щось трапиться, він завжди має знати, що батьки мають про це дізнатися першими і що вони його підтримають.

Натомість батьки мають захищати інтереси дитини та завжди старатися підтримувати її розвиток у тому напрямку, в якому школяр хоче розвиватись.

Часто батьки порівнюють своїх дітей з іншими одолітками. Це має негативний відбиток на психологічний розвиток дитини. Оскільки, порівнюючи школяра, в якого самооцінка лише формується, з іншими дітьми, лише призведе до того, що дитина стане замкненою, пасивною та буде мати занижену самооцінку. Тому батьки мають знати, що кожна дитина особлива та унікальна по-своєму, в кожного учня можна знайти позитивні та сильні сторони.

Навчальний процес відіграє надважливу роль у житті учнів, вчителів та батьків. Для того, щоб він був комфортним, приємним та продуктивним, потрібно щоденно працювати над його покращенням та створювати позитивний психологічний клімат у навчальному закладі.

Через стимулювання позитивних емоцій в школярів молодшого шкільного віку є важливою складовою психологічного комфорту, завдяки якому підвищується впевненість в собі, розвиваються творчі здібності, знижується рівень стресу та покращує взаємини між школярами. Позитивні емоції сприяють загальному самопочуттю та розвитку школяра.

Отже, комфортний психологічний клімат в класі, відсутність боязні пробувати себе в нових заняттях, налаштування на позитивний результат сприяють розвитку адекватної самооцінки в школярів молодшого шкільного віку.

Загалом, Нова українська школа враховує сучасні психологічні підходи та наукові досягнення в галузі психології, щоб забезпечити всебічний розвиток та успішне навчання дітей.

Висновки до розділу 2

У другому розділі викладено результат дослідження рівня самооцінки школярів молодшого шкільного віку та обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування самооцінки в школярів молодшого шкільного віку в умовах спільної проєктно-технологічної діяльності.

За результатами нашого дослідження виявлено, що в учнів 1 класу переважає високий рівень самооцінки. На нашу думку, це обумовлено тим, що вони лише звикають до навчальної діяльності і пристосовуються до нових діяльностей.

Натомість, в учнів 2 класу переважає самооцінка середнього рівня. Тобто учні вже навчилися адекватно оцінювати себе та своїх однолітків. Адекватно реагують на оцінки інших людей і є більш дружнім колективом, порівняно з 1 класом. Без вагань допомагають один одному та, у випадку, коли в групові роботі щось не вдавалось, старались виправити ситуацію, не шукаючи винних.

Порівняльний аналіз показників дослідження самооцінки молодших школярів виявив, що в учнів із адекватною самооцінкою висока навчальна успішність, а в учнів, з низькою та надто високою самооцінкою навчальна успішність низька. Отже, через низьку самооцінку і невпевненість в собі молодші школярі налаштовані песимістично до виконання завдання та через високу самооцінку і переоцінення своїх можливостей нерідко розчаровуються і зазнають невдач.

На основі отриманих результатів нашого дослідження нами запропоновано організаційно-педагогічні умови формування самооцінки в школярів молодшого шкільного віку в умовах спільної проєктно-технологічної діяльності:

- соціально-корисна спрямованість і мотиви спільної проєктно-технологічної діяльності;

- створення вчителем можливостей колективного аналізу, оцінки й презентації результатів спільної проектно-технологічної діяльності;
- підтримка сприятливого психологічного комфорту та позитивного емоційного стану молодших школярів у процесі спільної проектно-технологічної діяльності.

Визначено, що від педагога залежить і те, яким колективом формується клас. Тому важливо зазначити, що для ефективного розвитку самооцінки в молодших школярів необхідне створення сприятливих умов.

Соціально-корисна спрямованість спільної проектно-технологічної діяльності допоможе виховувати гідне покоління. Різні цікаві методи та форми навчання допоможуть мотивувати учнів та допомогти їм у виборі професії, яка їм найбільше підходить.

Одним з важливи елементом є створення ситуацій успіху на уроках дизайну й технологій, адже це сприяє позитивному ставленню школярів молодшого шкільного віку до навчання та результатів своєї діяльності.

Наші спостереження показують, що діти, які вміють адекватно оцінювати свою діяльність, більш активні, творчо підходять до процесу навчання, краще почувають себе серед однолітків.

Тільки під час спільної роботи над проектом учні вчаться комунікувати, взаємодіяти, домовлятися та проявляти ініціативу. Усе це є потужним фундаментом для адекватного розвитку самооцінки, а іноді, і для її коригування, у випадку, коли вона завищена або занижена.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та емпіричне вивчення проблеми формування самооцінки в молодших школярів, яке виявилось у теоретичному обґрунтуванні сутності поняття «самооцінка молодших школярів», обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування досліджуваного феномену у процесі спільної проєктно-технологічної діяльності.

1. Самооцінку молодшого школяра розуміємо як складне особистісне утворення, елемент самосвідомості, яке дає можливість дитині оцінити свої можливості, власні здібності, етичні якості і вчинки; свою суспільну значущість, активність, спрямованість, свої відносини з іншими людьми. Формування самооцінки молодших школярів обумовлене взаєминами дитини з її оточенням, вимогливістю до себе, відношенням до успіхів і невдач. Тим самим, самооцінка виступає обов'язковою умовою для самовдосконалення й реалізації самоконтролю як важливих складових самокерованої поведінки.

На основі аналізу психолого-педагогічних наукових джерел, ми виокремили декілька функцій самооцінки: мотиваційну; орієнтаційну; регулятивну; рефлексивну.

В структурі самооцінки молодших школярів визначаємо наступні компоненти: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-практичний.

Спираючись на аналіз теоретичного матеріалу психологічної літератури, ми зробили висновки, що самооцінка в школярів молодшого шкільного віку активно розвивається під впливом власної діяльності учня та спілкування з тими, хто його оточує.

2. Молодший шкільний вік охоплює важливу подію – початок навчання в школі. Саме з початком навчання в молодшого школяра змінюється ритм, правила та розпорядок. На самооцінку молодшого школяра впливають оцінки однокласників, вчителів та тих, з ким він контактує, тому в цей період

важливо, щоб самооцінка розвивалась правильно. для цього потрібно, щоб цей процес відбувався під контролем дорослих, адже потім значно важче урегулювати неадекватну самооцінку.

Проаналізувавши наукову літературу, яка стосується спільної проєктно-технологічної діяльності на уроках дизайну й технологій та її впливу на самооцінку школяра молодшого шкільного віку, ми зробили висновки, що така діяльність впливає позитивно на розвиток самооцінки школярів. Завдяки спільній проєктно-технологічній діяльності на уроках дизайну й технологій школяр має можливість оцінювати свою діяльність, своє місце в групі, оцінювати діяльність своїх однокласників, вчиться аналізувати та обґрунтовувати свої думки.

Отже, самооцінка відіграє велику роль у формуванні особистості школяра. Саме в молодшому шкільному віці в школяра активно розвивається самооцінка і вдосконалюється здатність самооцінювання. До кінця молодшого шкільного віку важливо, щоб школярі навчилися адекватно оцінювати себе та оточуючих, оскільки це є основним мотивом поведінки.

3. У другому розділі викладено результат дослідження рівня самооцінки школярів молодшого шкільного віку та обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування самооцінки в школярів молодшого шкільного віку в умовах спільної проєктно-технологічної діяльності. За результатами нашого дослідження виявлено, що в учнів 1 класу переважає високий рівень самооцінки. На нашу думку, це обумовлено тим, що вони лише звикають до навчальної діяльності і пристосовуються до нових діяльностей. Натомість, в учнів 2 класу переважає самооцінка середнього рівня. Тобто учні вже навчилися адекватно оцінювати себе та своїх однолітків. Адекватно реагують на оцінки інших людей і є більш дружнім колективом, порівняно з 1 класом. Без вагань допомагають один одному та, у випадку, коли в групі роботі щось не вдавалось, старались виправити ситуацію, не шукаючи винних.

Порівняльний аналіз показників дослідження самооцінки молодших школярів виявив, що в учнів із адекватною самооцінкою висока навчальна успішність, а в учнів, з низькою та надто високою самооцінкою навчальна успішність низька. Отже, через низьку самооцінку і невпевненість в собі молодші школярі налаштовані песимістично до виконання завдання та через високу самооцінку і переоцінення своїх можливостей нерідко розчаровуються і зазнають невдач.

4. На основі отриманих результатів нашого дослідження нами запропоновано організаційно-педагогічні умови формування самооцінки в школярів молодшого шкільного віку в умовах спільної проєктно-технологічної діяльності:

- соціально-корисна спрямованість і мотиви спільної проєктно-технологічної діяльності;
- створення вчителем можливостей колективного аналізу, оцінки й презентації результатів спільної проєктно-технологічної діяльності;
- підтримка сприятливого психологічного комфорту та позитивного емоційного стану молодших школярів у процесі спільної проєктно-технологічної діяльності.

Визначено, що від педагога залежить і те, яким колективом формується клас. Тому важливо зазначити, що для ефективного розвитку самооцінки в молодших школярів необхідне створення сприятливих умов.

Соціально-корисна спрямованість спільної проєктно-технологічної діяльності допоможе виховувати гідне покоління. Різні цікаві методи та форми навчання допоможуть мотивувати учнів та допомогти їм у виборі професії, яка їм найбільше підходить.

Одним з важливи елементом є створення ситуацій успіху на уроках дизайну й технологій, адже це сприяє позитивному ставленню школярів молодшого шкільного віку до навчання та результатів своєї діяльності.

Тільки під час спільної роботи над проєктом учні вчаться комунікувати, взаємодіяти, домовлятися та проявляти ініціативу. Усе це є потужним

фундаментом для адекватного розвитку самооцінки, а іноді, і для її коригування, у випадку, коли вона завищена або занижена.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алєндарь, Н. (2013). Адаптація першокласників до навчання в школі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лєси Українки. Педагогічні науки*, (7), 20-23.
2. Бабаян, Ю. О., & Тимченко, Н. А. (2014). Особливості формування самооцінки молодшого школяра. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені ВО Сухомлинського. Серія: Психологічні науки*, (12), 26-30.
3. Башинська, Т. (2003). Проектувальна діяльність—основа взаємодії вчителя та учнів. *Початкова школа*, 7, 59-62.
4. Бєх, І. (2012). Духовні цінності як надбання особистості. *Рідна школа*, (1-2), 9-12.
5. Бєх, І. Д. (1999). Наукові принципи особистісно зорієнтованого виховання школярів. In *ВО Сухомлинський і сучасні проблеми особистісно зорієнтованого виховання: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф* (Vol. 26).
6. Бєх, І. Д. (2008). Почуття гідності у духовному розвитку особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської*, 1(12), 5-18.
7. Verbets, T., & Vasylevska, T. (2023). РОЛЬ СИТУАЦІЇ УСПІХУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОМФОРТНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ. *Modern engineering and innovative technologies*, (29-04), 3-8.
8. Бербец, В. В. (2003). Методика організації проектно-технологічної діяльності учнів на уроках обслуговуючих видів праці: навч. метод. посібник/за заг. ред. *ОМ Коберника. К.: Науковий світ*.
9. Бондар, Ю. В., (2020). Педагогічні умови формування творчих умінь в учнів початкової школи. 542.

10. Боришевський, М. Й. *Особистість у вимірах самосвідомості*. Суми: Видавничий будинок «Еллада», 2012. 608.
11. Бурсова, С. (2011). Адаптація дитини до умов дошкільного навчального закладу як психолого-педагогічна проблема. *Педагогічні науки*, (1), 49-53.
12. Варгата О. (2019) Психологічні особливості формування самооцінки молодших школярів. (1(64)). 70–74.
13. Василюк, А. В. (2018). Обриси нової української школи і сучасна місія вчителів. In *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: Зб. матеріалів XIX Міжнарод. наук. практи. інтернет-конф., 2 жовтня 2018 р.* (No. 19, pp. 99-104). Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Г. Сковороди.
14. Вітюк, О. Ю. (2007). Міжособистісна атракція як основа рівня самооцінки особистості. *Практична психологія та соціальна робота*, (8), 55-60.
15. Власова, О. І. (2005). Педагогічна психологія: Навч. посібник. К.: *Либідь*, 400, 1.
16. Гайдамака, О. В. (2018). Пріоритети початкової загальної мистецької освіти. *Мистецтво та освіта*, (1 (87)), 10-14.
17. Гусак, О. Г., & Стяглик, Н. І. (2011). Обґрунтування педагогічної технології створення ситуації успіху майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки. *Педагогіка та психологія*, (40 (1)), 23-28.
18. Главінська, О. Д. Вплив самооцінки школяра на ставлення до своєї учбової діяльності/Олена Дмитрівна Главінська. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету*, (16), 23-27.
19. Демченко, О. П. (2018). Розвиток творчих здібностей майбутніх вихователів обдарованих дітей. *Сучасна освіта–доступність, якість, визнання: збірник наукових праць міжнародної науково-методичної конференції (14-15 листопада 2018 р., м. Краматорськ)*, 81-84.
20. Демченко, О. П., & Демченко, Е. П. (2009). Спостереження за

емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій.

21. Демченко, І. І., Пічкур, М. О., & Близнюк, Т. О. (2009). Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

22. Дичківська, І. М. (2004). Інноваційні педагогічні технології.

23. Роєнко, Л. М., Комар, О. А., & Дячук, П. В. (2021). Педагогічні умови формування самооцінки молодших школярів в освітній діяльності. 787–832.

24. Дячук, П. В., ПерфільєваЛ, П., & Яценко, А. А. (2003). Формування самооцінки молодших школярів в умовах спільної навчальної діяльності. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини.*—К.: Наук. світ, 40-47.

25. Загурська, І. С. (2009). Особливості рефлексії здібностей та самооцінки творчих здібностей при переході від розвивальної до традиційної системи навчання. *Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Збірник наукових праць/За ред. ВО Моляко, 12(7), 70-74.*

26. Загурська, І. С. (2010). Розвиток самооцінки здібностей у молодшому шкільному віці. *Практична психологія та соціальна робота, (10), 14-21.*

27. Заміщак, М. І. (2010). Психологічні умови становлення моральної самооцінки у молодших школярів. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології", (10).*

28. Заміщак, М. І. (2010). Сім'я як чинник становлення моральної самооцінки у молодших школярів. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології", (8).*

29.Заміщак, М. (2011). Молодший шкільний вік як важливий етап становлення моральної самооцінки. *Психологія особистості, (1), 254-260.*

30. Заміщак М. І., Ільницька М. В. (2022) ПРОБЛЕМА ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ. *Spiritual-intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century.. (4). 658–661.*

31. ЗАМІЩАК, М. (2011). МОРАЛЬНА САМООЦІНКА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПРЕДМЕТ ПРОФЕСІЙНОЇ УВАГИ ПЕДАГОГА. *Редакційна колегія, 137.*

32. Ілляш, С. Д. (2010). Самооцінка в молодшому шкільному віці та фактори, які її детермінують. *Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць інституту психології ім. ГС Костюка НАПНУ*, 2, 109-115.
33. Ілляш, С. (2015). Головні критерії і функції саморозуміння. *Молодь і ринок*, (9), 49-54.
34. Ішматьєва, Є. В. (2004). Розвиток самооцінки в молодшому шкільному віці. *Початкова школа плюс До і Після*, (6).
35. Калюжна, Є., & Шевергіна, М. (2015). Особливості взаємозв'язку самооцінки і тривожності у молодшому шкільному віці. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*, 2(2), 17-22.
36. Калюжна, Є. М., & Шевергіна, М. В. (2016). Вплив самооцінки особистості на її академічну успішність у молодшому шкільному віці. *Молодий вчений*, (5), 559-563.
37. Камінська, О. В. (2017). Детермінанти виникнення низької самооцінки в молодшому шкільному віці. *ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ*, (1413), 34.
38. Каткова, Т. А., & Варіна, Г. Б. (2016, February). Вплив успішності навчання на самооцінку молодшого школяра. In *Věda a technologie: krok do budoucnosti–2016: materiály XII mezinárodní vědecko-praktická konference* (No. 13, pp. 58-61). Publishing House «Education and Science» sro, Praha.
39. Ковалишин, І. В. (2011). Самооцінка дітей молодшого шкільного віку (порівняльна характеристика). *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Психологія*, (46), 47-51.
40. Козак, Людмила Василівна та Коваль, Вікторія Юріївна (2020). *Проектна діяльність як засіб підготовки дитини до навчання у Новій українській школі* Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 1 (71), 127-131.
41. Кошинська, Л. О., & Гуріна, З. В. (2016). Особливості розвитку самооцінки молодшого школяра. *Молодий вчений*, (1), 226-229.

42. Киричук, В. О. (2002). Психолого-педагогічне пректування в системі виховного процесу загальноосвітньої школи. *Практична психологія та соціальна робота*, (8), 4–12.
43. Кіт, Г. Г. (2009). Творчість як необхідна умова ефективності педагогічного процесу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. –Серія: Педагогіка і психологія. –Випуск, 28, 325-329.*
44. Коберник, О. (2008). Проектна технологія на уроках трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти*, (1), 4.
45. Коберник, О. М. (2003). Проектно-технологічна система трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти*, (4), 8-12.
46. Коляда, О. Ф., & Онопрієнко, О. В. (2006). Проектний день у початковій школі. *Початкова школа*, (5), 28-30.
47. Кошинська, Л. О., & Гуріна, З. В. (2016). Особливості розвитку самооцінки молодшого школяра. *Молодий вчений*, (1), 226-229.
48. Лазаренко Н. І., Колеснік К. А. (2021). Впровадження технології групової діяльності в контексті ігрового підходу організації освітнього процесу дітей дошкільного віку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*, (65), 24–28.
49. Леонович, К. (2011). Особливості взаємозв'язку самооцінки та рівня домагань у молодших школярів. *Магістр: [магістерський науковий вісник]/Терноп. нац. пед. ун-т імені В. Гнатюка. Тернопіль: ТНПУ*, 102-104.
50. Марчук, Н. (2022). *Створення навчальних осередків у початковій школі як важлива умова оптимізації освітнього процесу* (Doctoral dissertation, Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича).
51. Маковічук, О. В., & Шульга, А. В. (2020). Особливості організації художньо-проектної діяльності молодших школярів.
52. Максименко, С. Д. (2016). Поняття особистості у психології. *Психологія і особистість*, (1 (9)), 11–17.
53. Мачача, Т. С. (2010). Проблема формування сутності поняття

«проектно-технологічна культура». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені Драгоманова*, 6(13), 120-125.

54. Мачача, Т. С. (2018). Особливості змісту та методики інтегрованого курсу «Дизайн і технології» технологічної освітньої галузі початкової освіти. *Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі Типової освітньої програми для 1 класу; методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей НУШ в початковій освіті*, 111-118.

55. Мащак, С. О. (2009). Моральний розвиток молодшого школяра як соціальнопсихологічна проблема. *Моральна свідомість та самосвідомість особистості: [монографія]/за ред. проф. МВ Савчина, доц. ІМ Галяна. – Дрогобич*, 64-117.

56. Меднікова, Г. І. (2001). Дослідження самооцінки та рівня домагань особистості як динамічної системи. *Вісник ХДПУ ім. ГС Сковороди. Психологія. – Харків: ХДПУ*, 122-126.

57. Меднікова, Г. І. (2001). Взаємозв'язок самооцінки і рівня домагань як предмет психологічних досліджень. *Вісник Харківського державного педагогічного університету імені ГС Сковороди: Психологія. – Харків*, 57-61.

58. Микичур, Т. С. (2012). Проблема гуманно-ціннісного виховання дітей у педагогічній спадщині ВО Сухомлинського, 7.

59. Михайлишин, Р. (2016). Метод проектів у початковій школі як педагогічна технологія. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*, (30), 43-53.

60. Онопрієнко, О. В., Софій, Н. З., Найда, Ю. М., Большакова, І. О., & Пристінська, М. С. (2018). Нова українська школа: поради для вчителя/За заг. ред. *НМ Бібік. Київ: Літера*, 24-25.

61. Онисюк, О. А. (2001). Психологічні особливості особистісного розвитку молодшого школяра, 20.

62. Осадько, О. (1999). Молодший шкільний вік: адаптаційні, навчальні, поведінкові труднощі. *Основи практичної психології/В. Панок, Т. Титаренко*,

Н. Чепелева та ін.: Підручник.: Либідь, 423-432.

63. Павелків, Р. В. (2017). Вікові особливості морального розвитку молодшого школяра. *Психологія: реальність і перспективи*, (9), 5-12.

64. Павелків, Р. В. (2003). Молодший школяр у моральному вимірі міжособистісних відносин. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*, 6-10.

65. Предик, А. А. (2015). Проблема оцінювання навчальних досягнень першокласників у педагогічній теорії та практиці. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, (2), 256-265.

66. Пеньковська, Н. (2000). Рефлексія як об'єкт психологічного аналізу. *Психологія і суспільство*, (2), 66-73.

67. Пеньковська, Н. (2006). Розвиток здатності до самоаналізу у процесі особистісного становлення молодшого школяра. *Психологія і суспільство*, (1 (23)), 113-120.

68. Пеньковська, Н. Ю. (2002). Роль самооцінки у формуванні особистості дитини. *Початкова школа*, (10), 5-8. 68.

69. Попович, І. С. (2010). Самооцінка як критерій соціально-психологічних очікувань. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. ГС Костюка НАПН України/За ред. СД Максименка*, 12, 326-333.

70. Савчин, М. В., & Василенко, Л. П. (2005). Вікова психологія: Навчальний посібник. *К.: Академвидав, 360.*

71. Савчин, М. В. (2010). Духовний потенціал людини: монографія. 2-ге вид., переробл. і допов. *Івано-Франківськ: Місто НВ, 508.*

72. Sojchuk, R. (2015). ПОЗИТИВНІ ЕМОЦІЇ ТА ПОЧУТТЯ УСПІХУ У ВИХОВАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОСТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ. *KELM (Knowledge, Education, Law, and Management)*, 12(4), 225-237.

73. Соценко, Г., & Стребна, О. (2006). Метод проектів. Сутність, вимоги до використання, етапи роботи. *Початкова освіта*, (40), 3-8.

74. Сошенко, С. М., & Кірічко, В. В. (2017). ВПЛИВ ДОРΟΣЛИХ НА ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ. *МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ*, 52.

75. Співак, Л. М. (2000). Формування "Я-концепції" молодших школярів з труднощами у навчанні, 214.

76. Трихін, І. О. (2004). Основи шкільного виховання: навчальний посібник/ІО Трихін, ОТ Шпак. *К.: Центр навчальної літератури*, 68.

77. Терлецька, Л. Г. (2012). Процес самопізнання, його структура і роль у становленні особистості. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*, (14), 152-158.

78. Тугай, В. М. (2015). Моральне виховання молодших школярів як психолого-педагогічна проблема. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, (41), 459-464.

79. Петьовка, А. В. (2021). ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ВИКОРИСТАННЯ ВЧИТЕЛЯМИ СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ. *педагогіки та педагогіки вищої школи ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*. Щербей УВ, кандидат педагогічних наук, вчитель початкової школи, Абранський ЗСО Воловецької районної ради Закарпатської області., 104.

80. Петьовка, А. В., & Тягур, В. М. (2021). Використання сучасних педагогічних технологій на уроках трудового навчання в початковій школі. 185-187.

81. Фурман, В. В. (2019). СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ. *РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ*.

82. Чайкіна, С. В. (2013). Особливості формування самооцінки молодших школярів. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*, (2), 223-230.

83. Щербакова, І. М. (2015). Духовний потенціал сімейного виховання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, (9), 451-

457.

84. Ящук, С. М. (2004). Організація проектно-технологічної діяльності учнів основної школи на уроках трудового навчання, 20.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Методика діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн

Бланк для відповідей (Методика Дембо-Рубінштейна)

Прізвище, ім'я | _____

Вік _____

Клас _____

здоров'я

розум, здібності

характер

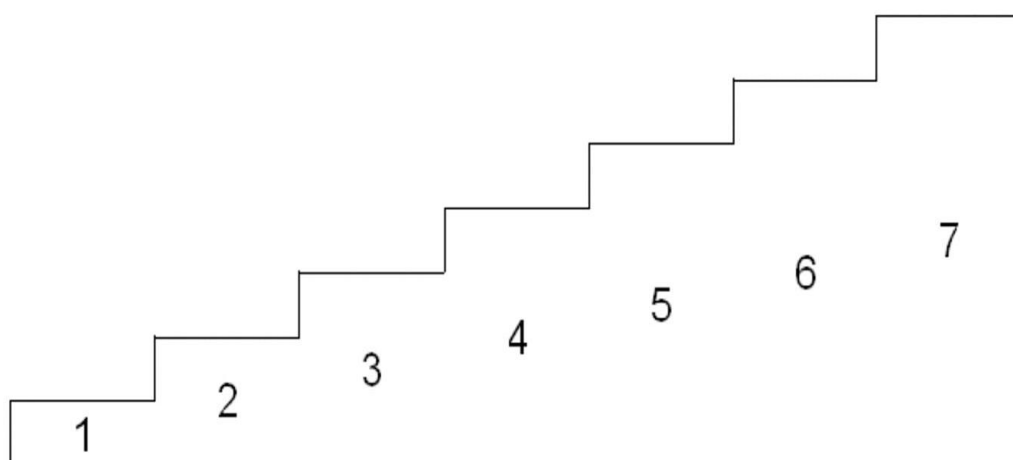
авторитет у однолітків

умілі руки

зовнішність

впевненість у собі

Додаток 2. Метод діагностики рівня самооцінки «Сходишки»**СХОДИШКИ – ДІАГНОСТИКА
САМООЦІНКИ**

Додаток 3. Рекомендовані ігри для стимулювання творчої активності та зняття м'язової

Для учнів першого класу на уроці технологій можна використати гру «Гра професій». Учитель готує шаблони із зображенням різних професій, а учні вибирають ту, або ті професії, які їм цікаві і розказують про свої наявні знання про них. Учитель доповнює відповіді учнів. Таким чином, учні розвиваються всебічно: від навичок вирізання та приклеювання шаблонів до розвитку комунікативних вмінь.

Ігри, які можна використовувати на уроках дизайну й технологій різні та багатогранні. Ось декілька прикладів ігор:

Що в кулачку?

Мета: стимулювати школярів до навчання, розвивати увагу, реакцію та інтерес.

Хід гри: для привертання уваги учнів та їх зацікавлення, на початку уроку вчитель просить учнів вгадати, що він тримає в кулаку. Учні задають питання та, за отриманими відповідями, мають здогадатися що ж там.

У кулаку може бути якийсь предмет чи матеріал, який має відношення до уроку (наприклад, голка, вата та ін.)

Чарівна скринька

Мета: розвивати логічне мислення та увагу.

Хід гри: вчитель кладе у скриньку декілька предметів. Після того, як вчитель називає тему та розповідає, яке буде завдання. Школярі вгадують які з запропонованих предметів їм знадобляться для виконання завдання.

Хто швидше?

Мета гри: розвивати швидку реакцію та увагу.

Хід гри: Вчитель роздає групам учнів пазли або LEGO. Учні мають їх скласти на швидкість.

Вгадай професію

Мета: розвивати образне та логічне мислення.

Хід гри: учитель показує зображення вже знайомих предметів, які пов'язані з професіями. Учні мають відгадати професію, яку символізує даний предмет.

Для зняття м'язової та емоційної напруженості доцільно використовувати рухливі ігри. Ці ігри особливі тим, що для них не потрібна якась спеціальна підготовка.

Під час уроків школярі здебільшого знаходяться в сидячому положенні, тому при виявленні в школярів перших ознак втоми та втрати зацікавленості у виконанні завдання, як на уроках дизайну й технологій, так і на інших уроках доцільно використовувати фізкультхвилинки та рухові ігри. Вони підвищують настрій, працездатність та покращують самопочуття в молодших школярів.

На уроках дизайну й технологій фізкультхвилинки знімають тонус м'язів.

На просторах Інтернету є безліч руханок, розминок та фізкультхвилинок, які можна використовувати для піднесення настрою, зняття напруженості на стимулювання учнів до виконання завдання. Щоб процес виконання фізкультхвилинок був цікавим для учнів потрібно змінювати їх через кожні 2-3 тижні. Наводимо приклад віршованих фізкультхвилинок:

***

Дружно встали. Усміхнулисьь.

Руки – вгору. Підтягнулисьь.

Опустили руки. Знову їх підняли.

Пальчиком вказівним носик свій дістали

Ми всі дружно працювали,

А тепер рівненько стали!

Руки вгору підняли, підтягнулися.
Опустили руки вниз, усміхнулися.
Нахилились вправо, вліво.
Сіли на місця красиво.

***

Всі ми, дітоньки, стомились,
Бо на славу потрудилися.
А щоб краще нам навчатися,
Треба сили набиратися,
Часу гаяти не варто,
Руки покладемо на парти.
Сонце, діти, вже високо,
Всі вдихаємо глибоко.
Руки дружно опускаємо
І глибоко вдихаємо.
Інші вправи для дітей:
Руки ставимо до плечей,
Руки вгору по чергово,
Вправи зробимо чудово.
Чітко руки піднімаємо,
Пальці вгору розпускаємо.

***

Травичка низенька-низенька (присідають)
Дерева високі-високі (встають, руки вгору)
Вітер дерева колише, гойдає (нахили вліво, вправо)
Птахи летять, відлітають (махують руками, наче крилами)
А діти тихенько за парти сідають.

Напруження очей під час виконання завдань на уроках технологій несе значне навантаження на зір молодших школярів. Тому доцільно використовувати гімнастику очей. Наприклад:

Вправа «Сова»

Учні заплющують очі на 5 секунд, а потім на 5 секунд тримають їх широко відкритими.

Вправа «Крила метелика»

Школярі виконують самостійно кліпання. Вправа виконується частими кліпаннями (5разів), при цьому не напружуючи очей.

На уроках дизайну і технологій учні працюють індивідуально, у парах чи в групах. Саме робота в групах над проектом дає можливість розвивати свою творчість та самооцінку. І для ефективності та корисності, важливо, щоб кожен урок носив виховне значення для школярів, був пов'язаний з життям.